

Verdraagzaamheid en pragmatische samenwerking in de Vlaamse beweging.

Hugo Verriest en August Vermeylen 1895-1914. Deel 1

ROMAIN VANLANDSCHOOT

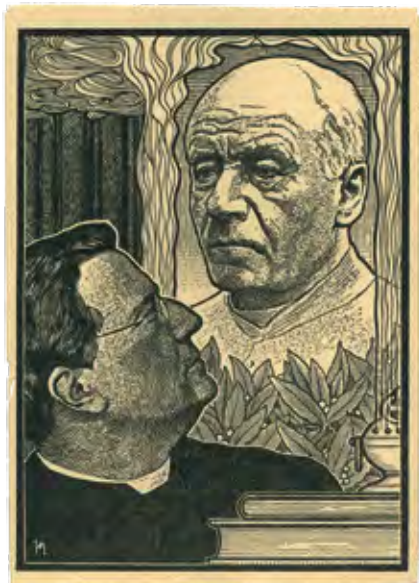
TER INLEIDING. VERSTRENGELING VAN LITERATUUR EN MAATSCHAPPELIJKE VERTOGEN¹

Op 4 november 1894 kreeg pastoor Hugo Verriest in Wakken het bezoek van een Brusselse delegatie met de dichter Prosper Van Langendonck en de schrijver Alfred Hegenscheidt als belangrijkste gesprekspartners. Zij vertegenwoordigden de redactie van *Van Nu en Straks*. Het onderhoud liep over literatuur en Vlaamse beweging, en vanzelfsprekend over de politieke actualiteit van die dagen: de voorbije verkiezingen, die de eerste waren bij algemeen (meervoudig) stemrecht met de doorbraak van het socialisme en in mindere mate de christendemocratie. Het gesprek lag aan de oorsprong van de vele Brusselse contacten die voor Verriest nog zouden volgen, niet het minst met August Vermeylen. Vanaf 1897 begon een intense briefwisseling en samenwerking die zou duren tot aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog.

Verriest (1840-1922) raakte toen bekend over heel Vlaanderen. Men zag in hem de ideale leerling van Guido Gezelle en de grote leraar van Albrecht Rodenbach. Het meest besproken feit uit zijn Roeselaarse leraarsperiode is de zgn. 'Grote Stooringe' (1875) rondom Rodenbach. Dit is het jaar van het ontstaan van de Blauwvoeterie, de aanvang van een katholieke Vlaamse studentenbeweging in West-Vlaanderen en van het tijdschrift *De Vlaamsche Vlagge*. De invloed ervan op de toenmalige leerlingengeneratie is bepalend geweest.²

De samenwerking tussen Verriest en Vermeylen toont aan dat de 'pastoor van te lande' meer in zijn mars had dan de leiding van een studententijdschrift of de bezieling van een jongerenbeweging of zelfs de grenzeloze bewondering voor

1. De titel van deze paragraaf is ontleend aan G. Buelens, M. de Ridder & J. Stuyck, *De trust der vaderlandsliefde. Over literatuur en Vlaamse beweging 1890-1940*, Antwerpen, 2005, pp. 14 e.v.
2. Zie R. Vanlandschoot, Een brief uit de kring van Albrecht Rodenbach aan Aloïs Bruwier, 15 februari 1877, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 71, 2012, nr. 1, pp. 57-70.

Hugo Verriest opkijkend tegen de beeltenis van Guido Gezelle. Tekening door Joz. De Swerts, s.d. [ADVN, VPB 66]

zijn meester Gezelle. Er waren nog zijn voordrachten die meestal gingen over de toekomst van het Vlaamse volk en van de Vlaamse beweging en die een aanvang namen op 26 december 1872 in Roeselare: *“eertijds heeft er een volk bestaan...”*. Toen was het hem niet alleen te doen om de herinnering aan het verleden, veeleer om een toekomstprogramma uit te tekenen.³ Hij ontwikkelde een aantal aandachtspunten die hij deelde met Vermeylen: niet alleen de toekomst van de Vlaamse taal maar ook de functie van literatuur en cultuur, de maatschappelijke ontwikkeling, de opkomst van de democratisering, dat alles vormde één groot geheel, met adequate antwoorden op de vele uitdagingen, van het fin de siècle tot aan het uitbreken van de Grote Oorlog.

Uiteraard kan men zich de vraag stellen of Verriest als katholiek priester en Vermeylen als vrijzinnige alleen maar ideologische tegenstanders waren of dat zij elkaar vonden in een verdraagzame maar hartelijke bejegening en samenwerking. Waarin bestond de grootste gemene deler van wat ze in de Vlaamse beweging beoogden? Hoe keek Vermeylen aan tegen wat Verriest voortdurend op het publieke forum bracht? In de kringen van *Van Nu en Straks* (vanaf april 1893), en dan voornamelijk bij Prosper Van Langendonck en August Vermeylen, heeft de ontdekking en waardering van Verriest plaatsgehad op basis van poëtische teksten, van Verriest zelf, maar nog meer van Gezelle en Rodenbach. In die zin heeft Verriest een bemiddelingsrol gespeeld. De vraag is zelfs of die bemiddelingsrol beperkt bleef tot het louter literaire. Er was meer aan de hand. De vernieuwende poëtische kracht van het driemanschap droeg, althans volgens de perceptie van Vermeylen, eveneens een vernieuwende ‘Vlaamse’ boodschap. Ten aanzien van deze West-Vlaamse aanbreng hanteerden Vermeylen en zijn geestesgenoten een opmerkelijke selectie: zij lieten het ultramontaanse taalparticularisme voor wat het was en beoogden een zelfbewuste en positief gewilde doorgroei naar een algemene Nederlandse cultuur, onderdeel van ‘het herwordend Vlaanderen’. Zij beschouwden Verriest daarin als een voortrek-

3. Over de betekenis van deze rede: R. Vanlandschoot, *Albrecht Rodenbach. Biografie*, Tielt, 2002, pp. 197-201.

ker, en het is deze bemiddelingsfunctie die in vele biografische geschriften over de 'pastoor van te lande' onvoldoende werd onderkend.⁴

Sommige bijdragen tot de vernieuwde literatuurgeschiedenis beperken de bemiddelingsrol van Verriest tot de poëtica van Gezelle en tot een weldoende invloed op het Vlaams-katholieke volksdeel. Zo Jan Westenbroek in 2001.⁵ Op deze wijze bevestigde Westenbroek de zienswijze van Hendrik Elias in zijn vierde deel van de *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, waar het driemanschap Gezelle-Verriest-Rodenbach al te zeer opgesloten wordt binnen een ultramontaans-katholieke en particularistische taal- en cultuuropvatting. Elias plaatste Hugo Verriest in 1914 als geheel buiten "*de vraagstukken van de tijd*" en alleen terugblikkend op de romantische "*belijdenis van de katholieke Vlaamse studentenbeweging*".⁶

Dit is pertinent onjuist. Verriest bevond zich wel degelijk *midden* in de problemen van zijn tijd. Men kan stellen dat hij sedert zijn benoeming tot principaal in Ieper (1878) meer en meer afstand nam van de traditionele opvatting van de Vlaamse beweging als taalstrijd en de focus instelde op een algemene cultuur- en maatschappelijk-politieke strijd onder de leuze: het gaat om "*het herwordend Vlaanderen*". Dit laatste was een parafrase op zijn bekende "*dat volk moet herleven*" uit 1872. Deze leuze wortelde in een specifieke gezelliaanse traditie. Voor de grote dichter had deze een restauratief karakter. Verriest zette die traditie voort maar wilde een meer toekomstgerichte ontwikkeling.

Het kon moeilijk anders of de jonge Vermeylen, met zijn alomvattende cultuurpolitieke programma van *Van Nu en Straks* moest na 1895 Verriest in het vizier krijgen. Zij hadden een breed middenveld van voldoende gemeenschappelijke

4. Bij F. De Pillecyn, *Hugo Verriest*, Tielt, 1926 (1941), komt Vermeylen slechts twee keer voor: pp. 190 en 195, zie daarvoor Deel III, de slotparagraaf *Vermeylen en Verriest tot 1914. Een balans*. Het lemma van S. Maes, *Verriest, Hugo*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, pp. 3274-3276 vermeldt hem niet, hoewel op p. 3274 de foto van 17 augustus 1913 afgedrukt staat (uit het AMVC-Letterenhuis, nr. 217718/14) met Vermeylen en Fernand Toussaint van Boelaere naast hem. – Bij R. Vervliet, *August Vermeylen 1872-1945. Leven en werk*, Brussel, 1990 en in R. Vervliet, *Vermeylen, August* in: *NEVB [...]*, pp. 3244-3248, is de link naar Verriest, via Prosper Van Langendonck, wel duidelijk aanwezig.
5. J. Westenbroek, *Guido Gezelle en de West-Vlaamse school*, in: A. Deprez, W. Gobbers & K. Wauters, *Hoofdstukken uit de geschiedenis van de Vlaamse letterkunde in de 19de eeuw, Deel 2*, Gent, 2001, pp. 133-258, een aparte paragraaf over Hugo Verriest, pp. 242-246, met als belangrijkste indicatie: "*Van fundamenteel belang is Verriest geweest als bemiddelaar van Gezelle naar de katholieke Vlaamse beweging. (...) Wat Verriest wilde, was het leggen van de grondslagen voor een Vlaamse cultuur in alle bevolkingsgroepen, van hoog tot laag.*" (vetjes door RV). Dus toch meer dan alleen de katholieke Vlaamse beweging?
6. H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte, III*, Antwerpen, 1970, p. 81 e.v.; H.J. Elias, *Geschiedenis van [...], IV*, 1970, p. 89.

overtuigingen. Vermeylen begon reeds in 1896 de scherpe kanten van zijn anarchistische levensfilosofie te verzachten. Het maatschappelijk vraagstuk, zoals het zich in die dagen voordeed, had hij niet zozeer afgetoetst aan de specifieke marxistische terminologie, eerder aan de pragmatische opvattingen van Emile Vandervelde in de *Cercle des étudiants et anciens étudiants socialistes* aan de Brusselse universiteit (1892-1894, overigens samen met Lodewijk De Raet).⁷

Verriest van zijn kant onderkende al vrij vroeg, reeds in de jaren 1885-1887, de tendens tot democratie, de 'kracht van het volk', verstrengeld met de tendens tot christendemocratie, niet in de zin van de partijpolitieke christendemocratie van na 1894, maar wel ertoe leidend: de bevrijding en de verheffing van het gehele volk tot hogere cultuur, mét onderwijs en sociale rechtvaardigheid. Men moet Verriest dus ontdoen van het harnas dat traditionele Vlaams-katholieken en Vlaamse nationalisten hem later hebben aangepast: de innemende 'pastor van te lande' die met lijzige stem de 'kleengedichtjes' van Gezelle op het podium bracht en de romantische vlucht van de Blauwvoet-Rodenbach in de studentenbeweging deed bewonderen. Verriest werkte vanuit een christelijke sociale visie, Vermeylen vanuit een socialistisch-humanistisch perspectief. De verschillen bleven wel groot maar op het vlak van pragmatische samenwerking zouden zij elkaar vinden.

In het recente naslagwerk over de geschiedenis van de Nederlandse literatuur, het deel over de periode 1800-1900, heeft Piet Couttenier het enge perspectief, met betrekking tot de poëtica en de esthetiek van Hugo Verriest en Albrecht Rodenbach, doorbroken. Hij omschrijft ze als een poging *"om [te komen] tot een nieuw model van literatuur- en kunstbeoefening die humaan, christelijk en Vlaams moest zijn. Dat moest zorgen voor een soort reveil van het Vlaamse volk, van progressieve aard, want bevrijd van het ultramontaanse dwangbuis en toch intrinsiek verbonden met de nationaliteit."*⁸ Dus dan toch een poëtica met onderliggende politieke bedoeling: de volledige emancipatie van Vlaanderen, onder de leuze van Verriest: *"Dat volk moet herleven!"*. Tussen 1877 en 1888 had Verriest zich niet alleen gekeerd tegen het enge, ook ideologisch beladen West-Vlaams particularisme van Adolf Duclos e.a., hij had het op het 19de Nederlandse Taal- en Letterkundige congres in Brugge van augustus 1884 een zware slag toegebracht. Ook daar reeds had hij met zijn open geest goede sier gemaakt met de liberalen Auguste De Maere en Julius Sabbe en een weldoende indruk nagelaten op vele Noord-Nederlandse deelnemers.⁹

7. Reeds opgemerkt door M. Lamberty, Herinnering en bevindingen over twee vrienden, in: *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, jg. 25, 1972, nr. 3, p. 245.
8. W. Van den Berg & P. Couttenier, *Alles is taal geworden. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900*, Amsterdam, 2009, pp. 633-634.
9. *Zie Handelingen XIXe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres* (Brugge, 24-27 augustus 1884),

De hoofdmoot van het onderzoek ligt gevat tussen 1895 en 1914. Het verhaal mag dan aanvangen met de controversiële benoeming van Verriest tot pastoor in Ingooigem, ten gevolge van zijn christendemocratische opvattingen en zijn tolerante houding tegenover andersdenkenden, twee aangelegenheden waarover de Brugse bisschop Gustave Waffelaert niet te spreken was. Voor Vermeylen mag de begindatum op 5 november 1895 gesteld worden, tijdens zijn studieverblijf aan de universiteit van Berlijn, de dag waarop hij de tekst van zijn *Kritiek der Vlaamsche Beweging* beëindigt. Voor beiden kan de terminus ad quem met grote precisie aangestipt worden op zondag 17 augustus 1913, bij de massale en tot mythische hoogte verheven hulde aan de pastoor. Daar heeft Vermeylen, als voorzitter van de Vereniging van Vlaamsche Letterkundigen (VVL) en als voorzitter van het huldecomité een laatste expressie gebracht van dit poëticaal-politiek programma: “*de herwording van Vlaanderen*”. Wat op deze apotheose volgde was een zuiver politieke samenwerking: een gezamenlijk optreden op de meeting van de Vlaamsche Wacht in Brussel op 10 februari 1914, naar aanleiding van het wetsontwerp-Poullet op het lager onderwijs en de schadelijke taalregeling die daaraan vast zat.

Het onderzoek steunt op een ruime selectie van teksten zowel van Hugo Verriest als van August Vermeylen. In het bijzonder lag de bedoeling voor, om aan de hand van de gekozen fragmenten, na te gaan of er enige convergentie van hun opvattingen bestond omtrent de Vlaamse beweging. Uiteraard levert de vrij omvangrijke briefwisseling van Verriest met de redactieleden van *Van Nu en Straks* een bewijs van een goede verstandhouding: het gaat in totaal om 81 brieven, waarvan 22 tussen Verriest en Vermeylen.¹⁰ Deze laatste werden door Johan Van Hecke in 1997 voor het eerst vermeld.¹¹ Hier worden ze nu exhaustief geëxcerpeerd. Natuurlijk is het onbegonnen werk alle tekstfragmenten hier in extenso te behandelen. De uiteindelijke keuze is in hoofdzaak gevallen op citaten uit de volgende 6 kernstukken: de *Kritiek*... uit 1895, gepu-

Brugge, 1887, vnl. p. 282 e.v. – Voor Auguste De Maere d’Aertrycke (1826-1900) zie R. De Schryver & A. Serlet, *Maere, baron Auguste de*, in: *NEVB* [...], pp. 1982-1983; A. Serlet & R. Van Eenoo, *Auguste de Maere*, Brugge, 2000. Na het Taalcongres van Brugge (1884) was HV opgetogen over de redevoering van De Maere in de Koninklijke Vlaamsche Academie op 21 juni 1894 over de rol van de vrouw in de verfransing van Vlaanderen. – Julius Sabbe (1846-1910): L. Valcke, *Sabbe, Julius*, in: *NEVB* [...], pp. 2685-2686.

10. In het AMVC-Letterenhuis berusten, met betrekking tot de onderzochte periode, 38 brieven van Verriest: 16 aan Emanuel De Bom, 11 aan August Vermeylen (V 4835/B1), 6 aan Fernand V. Toussaint van Boelaere, 4 aan Alfred Hegenscheidt, 1 aan Gustaaf Schamelhout; 43 brieven aan Verriest: 16 van Emanuel De Bom, 11 van August Vermeylen (V 4655/B1), 6 van Alfred Hegenscheidt, 2 van Prosper Van Langendonck, 2 van Fernand V. Toussaint van Boelaere, 1 van Victor De Meyere, 1 van Herman Teirlinck. Ik laat de briefwisseling Verriest-Streuvelds hier buiten beschouwing, omdat ze niets tot het onderwerp bijbrengt. De briefwisseling Streuvelds-Toussaint werd wel nagekeken, vooral met betrekking tot de Verriesthulde van 1913.
11. J. Van Hecke, *De Flandriens van Hugo Verriest, van Gezelle tot Streuvelds*, Antwerpen, 1997.

bliceerd in februari 1896; het opstel *Particularisme?* uit 1903; de Luikse conferentie *Les lettres néerlandaises depuis 1830*, uit november 1905, herhaaldelijk gepubliceerd in 1906-1907; de *Toespraak op het Rodenbachfeest*, in Roeselare op 22 augustus 1909; de *Toespraak op het huldefeest in Ingooigem* op 17 augustus 1913 en ten slotte de *Toespraak tot de Vlaamsche Wacht* van 10 februari 1914. Voor Verriest gaat het uiteraard over de *Voordrachten*, in 1904 en 1913 uitgegeven, aangevuld met de anonieme hoofdartikelen in het weekblad *De Nieuwe Tijd* (1896-1901) waarvan sommige werden opgenomen in de literair-biografische reeks *Twintig Vlaamsche Koppen* (1901).

Precies omdat Rodenbach zulk een belangrijke rol speelde, nam de lange weg van Verriest naar Vermeylen toe een aanvang bij de Roeselaarse herdenking van 2 september 1888 en de ontwikkelingen binnen de Brusselse maatschappij De Distel in de tweede helft van de jaren tachtig. Al die tijd werkt Prosper Van Langendonck als naarstige bruggenbouwer en aan het einde van dit decennium, wanneer de student Vermeylen zijn entree maakt in het genootschap, lijkt alles klaar voor het doortrekken van de lijn Verriest-Rodenbach naar de Brusselaars toe.

De positie die Verriest innam, was het gevolg van zijn persoonlijke ontwikkeling sinds 1888. Toen liep zijn onderwijsloopbaan ten einde en begon een kwarteeuw van pastorale werkzaamheden die hem de sociale problematiek en de culturele achterstand van de landelijke bevolking openbaarde. Het is deze kwarteeuw (1888-1914) die in drie opeenvolgende periodes de groeiende waardering tussen beide persoonlijkheden reveleert: vooreerst de langzame toenadering tussen de oudere priester en de jonge academicus, uitmondend in *Van Nu en Straks* (1888-1897); vervolgens de periode van de gemeenschappelijke Rodenbachverering (1897-1909); en ten slotte, de bekroning van de vriendschap en de politieke samenwerking (1910-1914). Voornamelijk voor Verriest, maar ook voor Vermeylen, gaat het hier om een biografische verfijning binnen het aangegeven tijdsbestek.

DEEL 1: DE LANGE WEG TOT ELKANDER (1888-1897)

Het deftige gezelschap van Brusselse Vlamingen

Verriest had het werk van Rodenbach na diens overlijden op 23 juni 1880 niet losgelaten. Geheel tegen de zin van bisschop J.J. Faict, gaf hij in 1882 bij de Gentse liberaal Adolf Hoste de volledige *Gudrun*-tekst van Albrecht uit.¹² Vlaanderen kon nu voor het eerst kennismaken met het toneelstuk en de belangrijke 'Voorrede'. Onbeschroomd zette de Ieperse principaal de betwiste contacten van zijn begaafde oud-leerling door. Maar 1882 was ook het jaar waarin de twintigjarige Prosper

12. J. Geldhof, Hugo Verriest en de postume uitgave van Rodenbachs 'Gudrun', in: *Biekorf*, jg. 62, 1961, nr. 5, pp. 146-147.

Van Langendonck zijn entree maakte in het Brusselse genootschap De Distel. Van meet af aan maakte hij duidelijk dat hij – hoe groot zijn eerbied ook was voor de klassieken – onvervaard de nieuwe stromingen zou tegemoettreden. Op die wijze veroorzaakte hij een breuk tussen de oude garde, die van de liberale flaminganten, en de jonge voorhoede die zich weldra rond *Van Nu en Straks* zou scharen.¹³ Van Langendonck vond bondgenoten in Alfred Hegenscheidt (opgenomen in De Distel op 18 september 1886) en de nog zeer jonge August Vermeylen (op 30 november 1889). Hier is de invloed van de Brusselse dichter bepalend geweest voor de jeugdige bent, zeker tot 1894.

In deze ontwikkeling betekende 2 september 1888 een scharniermoment. Toen had in Roeselare de eerste Rodenbachherdenking plaats, met de onthulling van het praalgraf. De Roeselaarse initiatiefnemers Zeger Maelfait en Juliaan Delbeke waren exponenten van de West-Vlaamse Oud-Hoogstudentenbond, flink gesteund door *De Vlaamsche Vlagge* en door professor Gustaaf Verriest, de broer van Hugo. Het was die groep die langzaam opschoof naar de vroege pre-daensistische christendemocratie zoals die zich in de Brugse groep 'de Ware Vlamingen' en de 'Klauwaards' ontwikkelde. Bovendien was dit Oud-Hoogstudentenverbond niet afkerig van enige samenwerking tussen katholieke en liberale Vlamingen, zoals op de Brusselse landdag van 5 februari 1888 gebeurd was, waar een samenwerking tussen katholieken en liberalen niet geschuwd werd.¹⁴ In het kielzog daarvan bood de Roeselaarse herdenking een opmerkelijk specimen van deze samenwerking. Aan het graf spraken Gustaaf Verriest en Juliaan Delbeke en na hen Emanuel Hiel. Op het kleine verhoog stonden Hugo Verriest en Emanuel broederlijk naast elkaar. Hiel was samen met voorzitter Matthijs Brans een van de zwaargewichten in De Distel. Het kan dus niet verbazen dat Hiel en Brans nadien uitkeken naar Verriest, om hem in te lijven in de gevestigde literaire orde.

13. Deze generatiekloof werd uitvoerig behandeld door G. Draye, *Smartelijk te handelen. Een politiek-culturele biografie van het Brusselse kunstgenootschap De Distel 1881-1928*, Brussel, 2004; G. Draye, *Van oude en jonge wolven. De Distel als bakermat van Van Nu en Straks*, in: R. De Bont, e.a., *Niet onder één vlag. Van nu en straks en de paradoxen van het fin de siècle*, Gent, 2005, pp. 49-60; G. Draye, *Laboratoria van de natie. Literaire genootschappen in Vlaanderen 1830-1914*, Nijmegen, 2009, pp. 351 e.v.
14. Zonder commentaar opgemerkt door de Brusselsche Briefwisseling in de *Gazette van Thielt*, jg. 39, 8 februari 1888, nr. 11, p. 1-c. Zie ook *De Taalstrijd hier en elders*, jg. 4, 1 maart 1888, nr. 12, pp. 331-336. Ook naar aanleiding van de Rodenbachherdenking en de positionering van *De Vlaamsche Vlagge* in de zomer van 1888, merken A. Deprez & M. Carlier op: "*De Vlagge bekennt zich in die jaren duidelijk tot de kristendemocratie. Ze sympathiseert met het Oud-Hoogstudentenverbond van West-Vlaanderen en van de 'Vrije Vlamingen' van Brugge en juicht een demokratiserend voorstel van ene Simons tot wijziging van de kieswet toe*", *Almanak voor de leerende jeugd van Vlaanderen, 1875-1876. De Vlaamsche Vlagge, 1875-1899, Bibliografie van de Vlaamse tijdschriften in de negentiende eeuw*, Gent, 1986, p. 29 en n. 96.

Emanuel Hiel, s.d. [ADVN, VFA 9670]

De Brusselse liberale aanwezigheid in Roeselare werd in de West-Vlaamse katholieke hoek niet erg gesmaakt, uitzondering gemaakt voor het verslag van notaris Hendrik Persyn in *De Vlaamsche Vlagge*. De officiële redevoeringen van Gustaaf Verriest en Juliaan Delbeke werden uitvoerig besproken in de pers en de tijdschriften. De belangrijkste katholieke kranten van midden- en zuid-West-Vlaanderen, de *Gazette van Thielt* en de *Gazette van Kortrijk*, gingen voorbij aan wat Emanuel Hiel in Roeselare gebracht had.¹⁵ Alleen *De Vlaamsche Vlagge* bracht een volledig relaas en dus ook de 178 verzen, verdeeld over twaalf ongelijke strofen, gepubliceerd onder de titel *Rede op het graf van dichter Albrecht Rodenbach*. Opmerkelijk is dat ook in de latere geschiedschrijving evenmin veel aandacht is besteed aan het optreden van Hiel.¹⁶ Lieve Gevers omschrijft de herdenking van 1888 als

“een eerste terugblikkende viering”. Zij onderlijnt vooral de aanwezigheid van “de onmiddellijke omgeving van Rodenbach”. De “belangstelling vanuit de Vlaamsgezinde studenten- en scholierenwereld bleef gering”. Zij noemt wel de Roeselaarse herdenking van 1888 de definitieve start van de Rodenbachmythe.¹⁷

15. Rodenbach's feeste in: *Gazette van Thielt*, jg. 39, 5 september 1888, nr. 71, p. 1-cd.2-a (een correspondentie uit Roeselare waarin Karel De Gheldere, Hugo Verriest en Juliaan Delbeke opgemerkt worden); Rodenbach's feeste, in: *Gazette van Kortrijk*, jg. 13, 6 september 1888, nr. 68, p. 1-cd, over de Verriesten als 'hoofden der vlaamsche beweginge'.
16. *De Vlaamsche Vlagge*, jg. 14, Groot Verlof (september) 1888, nr. 4, pp. 109-128. Emanuel Hiel (1834-1899): E. Willekens, *Emanuel Hiel, dichter tussen Dender en Zenne*, Antwerpen, 1982, geeft ondanks een uitgebreid curriculum over de jaren 1887-1888 niets over de Roeselaarse aangelegenheid.
17. L. Gevers, “Eens zal de wereld zijn wat wij willen dat zij weze”. *Albrecht Rodenbach en de katholieke Vlaamse studentenbeweging*, in: B. Vermeulen, e.a., *Omtrent Albrecht Rodenbach. Historische schetsen en essays*, Roeselare, 2006, pp. 25-26.

Het gedicht op zich had niet veel betekenis, het was niet meer dan een holklinkende parafrase op enkele passages uit *Guðrun* aan de Noordzee. De aanvangsverzen herinnerden van ver aan het *Blauwvoetslied* van Albrecht Rodenbach:

De Duinen over, blaast de wind, (1)
Met vol gedreun, der wrede zee... (2)

De jonge dichter en Vlaamse strijder aan wie het volk de *gave van het lied* (58) geschonken had, en die de grote helden van het verleden tot nieuw leven had gewekt:

Dichter, gij (125)
Riept ze op, in stoute fantazij (126)

Zijn mooiste schepping gold echter *Guðrun*:

Gij [Rodenbach] koesterde in uw vrome ziel (127)
De vlam der liefde van Goedroen. (128)
De vlam der helden voor uw land, (129)
De vlam der vrijheid voor uw volk. (130)¹⁸

Dat zulke romantisch-epische verzen aan het graf van Albrecht Rodenbach uitgesproken werden, hoeft niet te verwonderen. Dat een vrijmetselaar het woord voerde op een plechtigheid, die niet alleen naar Albrecht Rodenbach verwees maar onvermijdelijk ook Hugo Verriest in het centrum van de belangstelling bracht, dat was pas opmerkelijk. De inhoudelijke boodschap van de herdenking werd zeker niet door Hiel geleverd. Natuurlijk had Gustaaf Verriest in zijn toost aan het banket veel belangrijker dingen gezegd. Hij had namelijk gepleit voor eendracht onder alle Vlamingen en gewaarschuwd dat West-Vlaanderen zich onder geen beding mocht afkeren van de andere gewesten. En daarin was hij de uiteindelijke boodschap van Rodenbach trouw gebleven.

Hendrik Elias citeerde de Leuvense hoogleraar als volgt: "*wij zullen nooit onze zaak afscheiden van deze der overige Nederlanden*". Hij haalde dit citaat uit een tekst van de tweede tafelredenaar, Alfred De Smet, de Brusselse liberale dichter-essayist en ambtenaar bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers en medewerker aan de *Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle*. Hij behoorde blijkbaar tot die talrijke Brusselse delegatie in Roeselare.¹⁹ De Smet toostte op Hugo Verriest en prees diens grote inzet.

18. *De Vlaamsche Vlagge [...]*, pp. 124-128.

19. H. Elias, *Geschiedenis van [...]*, IV, p. 298; Alfred De Smet (1853-1918): M. Carlier & A. Deprez,

Maar De Smet was niet de eerste de beste. Als overtuigde liberaal militeerde hij in die Brusselse radicale kringen die de Vlaamsche Volkspartij gestalte zouden geven.

Zijn herinneringen aan 2 september publiceerde hij het jaar nadien, onder het pseudoniem Jehan de Bruges, in *Il n'y a pas de langue flamande*, waarin hij het Zuid-Nederlandse taalparticularisme afwees. Elias heeft dus vertaald uit de Franse tekst van 1889. Wat men in Verriest waardeerde, was zijn open en progressieve houding ten aanzien van de 'Nederlandse' taal, de onvermijdelijke toekomstige cultuurtaal in Vlaanderen. Voor Verriest ging het om een langzaam maar trefzeker groeiproses in die 'Nederlandse' taal. Sinds 1877 was zijn denken in die richting geëvolueerd.²⁰

Emanuel Hiel en Alfred De Smet waren in elk geval de eersten om de hand te reiken aan Verriest. De liberaal-flamingantische aanhang van de *Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle* en van De Distel vond in de West-Vlaamse priester een gesprekspartner over de erfenis van Rodenbach. Maar het zal duidelijk worden dat binnen deze Brusselse kringen een anders georiënteerde aandacht voor Rodenbach leefde dan bij de romantisch blauwvoeterie in de Noordzeeprovincie. Verriest was de eerste uit de katholieke West-Vlaamse hoek die de brug naar Brussel maakte. Hij zal gevolgd worden door Léonce Du Catillon, Juliaan Claerhout en ... Stijn Streuvels in de jaren negentig. Bij Du Catillon en Claerhout speelde bovendien een christendemocratische reflex en het was bekend dat dichter Prosper Van Langendonck deze sociaal-politieke ideeën deelde.

Uit de verslagen van De Distel blijkt hoe aanhoudend Van Langendonck in de loop van 1888 gewerkt heeft om de Roeselaarse Rodenbachherdenking te steunen. Op 14 april stelde hij eerst voor om ook in de hoofdstad een festiviteit te organiseren en daartoe een eigen comité samen te stellen. Zelf gaf hij op 23 juni (de verjaardag van Albrechts overlijden) een lezing over de aanwending van de poëzie in *Gudrun*. Ten slotte besliste het genootschap op 4 juli mee te werken aan de onthulling van het praalgraf en een flinke delegatie naar Roeselare af te vaardigen. Zeer waarschijnlijk behoorde Van Langendonck, naast Hiel en De Smet, tot het 'deftige gezantschap van Brusselsche Vlamingen'. Nog na de feesten ging hij door. Op 18 november gaf hij opnieuw een lezing, nu uit de *Eerste gedichten*. Het kan uiteraard ook uit de pas verschenen *Al de gedichten van Albrecht Rodenbach* geweest zijn, bij J. De Meester in Roeselare in september uitgekomen.²¹

Vlaamsch en Vrij. Bibliografie van de Vlaamse tijdschriften in de negentiende eeuw, Gent, 1989, p. 10; W. Van de Steene & S. Van Clemen, *De Smet, Alfred*, in: *NEVB [...]*, p. 2764.

20. R. Vanlandschoot, Een brief uit de kring van Albrecht Rodenbach [...], pp. 66-67.

21. Verslagen van De Distel, 14 april, mei, 23 juni, 18 november 1888. Zie G. Schmoock, Prosper Van Langendonck en zijn verhouding tot De Distel 1882-1908, in: *Verslagen en Mededelingen van de*

Zeker over Rodenbach had Van Langendonck een andere appreciatie dan Hiel. Maar ook in de *Kunsthalle*, althans één keer, sloeg iemand anders eveneens een nieuwe toon aan. De Nederlandse dichteres Héléne Swarth bijvoorbeeld (ze woonde sinds 1884 in Mechelen) bracht in het najaar een anders klinkende recensie van *Al de gedichten*. Zij erkende wel dat de jonge Rodenbach ook “*een wakkere strijder [was] voor de Vlaamsche beweging*”. Zij koos voor de verstilde lyriek en de grote zeggingskracht. Ze week af van de geijkte voorbeelden uit de studentenvergaderingen, die ook nog opgeld deden bij de oudere ‘letterheren’ in De Distel. Zij plaatste Rodenbach boven Johan Dautzenberg (1808-1869), die dichter die Guido Gezelle in zijn *Vlaamsche Dichtoefeningen* naar voren had geschoven.²² Van Langendonck en Swarth hadden een andere kijk op het dichterschap van Rodenbach. Vermeylen zou nog een stap verder gaan. Voor hem was het dichterschap van Albrecht niet langer essentieel, wel zijn aandeel in de vooruitgang van de Vlaams nationale beweging.

Opvallend was dan hoe de liberale *Kunsthalle* in de Rodenbachreceptie afweek van wat te lezen stond in het katholieke *Het Belfort*. Blijkbaar had de redactie van dit Gentse tijdschrift niet veel aandacht geschonken aan de Roeselaarse herdenking en de toespraken. Het blad dat voor het eerst in januari 1886 verscheen, telde ook Hugo Verriest als lid van de bredere redactieraad, maar hij heeft er niet in gepubliceerd. De conservatieve opstellen over esthetica (van pater Servatius Dirks) en over filosofie (van de Leuvense hoogleraar Antoine Dupont) lagen hem niet. Wat nu in de herfst van 1888 in het *Het Belfort* verscheen over Rodenbach was beklagenswaardig. De bijdrage van een zekere ‘James’, uit Luik afkomstig, maar wiens pseudoniem niet kon worden geïdentificeerd, had niet veel om het lijf: ze bood niet meer dan de dithyramben van Hiel over *Gudrun*. Juliaan Claerhout die een rijk gedocumenteerde *Driemaandelijksche Kroniek* presenteerde, hield het, als goede bekende van Gezelle en Verriest, met nauwelijks twintig regels bij een nietszeggend verslagje over de Roeselaarse aangelegenheden. Claerhout is niet aan het praalgraf geweest.²³ Hem was de evolutie van Verriests opvattingen (voorlopig) ontgaan.

Tot op dat ogenblik was August Vermeylen niet met Rodenbach bezig geweest. Hij studeerde toen nog aan het Brusselse atheneum, waar de vriendschap met de twee

Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, 1957, pp. 467; M. Rutten, *Voorgeschiedenis van Van Nu en Straks*, in: M. Rutten & J. Weisgerber, *Van ‘Arm Vlaanderen’ tot ‘De voorstad groeit’. De opbloei van de literatuur van Teirlinck-Stijns tot L.P. Boon*, Antwerpen, 1988, p. 74; G. Draye, *Smartelijk te handelen [...]*, pp. 89-90.

22. *De Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle*, jg. 11, 1 oktober 1888, nr. 7, pp. 358-364. Héléne Swarth (1859-1941), zie H. Liebaers, *Héléne Swarth. De Zuidnederlandse jaren*, Gent, 1964; G. Draye, *Laboratoria van de natie [...]*, 2009, pp. 345 en 348.

23. *Het Belfort*, III/2, 1888, pp. 258-259 (Claerhout); pp. 389-401 (James).

jaar oudere Lodewijk De Raet de aanvang van een Vlaamse overtuiging markeerde. Er is een brief bewaard uit 1887 aan De Raet waarin hij de mening uitsprak dat “*de vlaamsche dichtkunst eenen tijd van omwenteling*” doormaakt en een “*gansch ware nationale letterkunde*” op komst was. Maar in deze vage omschrijving zijn de namen van Gezelle en Rodenbach nog afwezig.²⁴ Deze Vlaamsgezinde invloed versterkte nog wanneer De Raet in oktober 1888 voorzitter werd van de kring Help u zelf, Bond voor Vlaamse leerlingen in Brussel. Zijn maidenspeech ging bepaald over de toekomst van de Vlaamse beweging. Nog in de loop van het schooljaar stonden zowel Jacob Van Maerlant als Albrecht Rodenbach op de agenda.²⁵ Deze laatste keuze was duidelijk een gevolg van de herdenking van 2 september, die in het Brusselse flink wat sporen had nagelaten. In oktober 1889 werd August Vermeylen op zijn beurt voorzitter en kort daarna, einde november, is hij opgenomen in De Distel, dat “*gezelschap van late rederijkers*”, zoals Raymond Vervliet aangeeft. Zijn aantreden deed er de temperatuur van de discussies flink stijgen.

Op 16 april 1891 schreef hij aan de Antwerpse stadsambtenaar Emanuel De Bom dat het genootschap “*opgepropt is met onderwijzers en vaderlandsch-lievende flaminganten: buiten Van Langendonck is niemand van kwaliteit aanwezig. Het is meer dan tijd voor een nieuwe vereeniging en een nieuwe wending.*”²⁶ In de loop van 1892 worden Vermeylen en Van Langendonck definitief bondgenoten. De briefwisseling met Emanuel De Bom is daarvan de expliciete getuige. Het eindigde met de formele stichting van *Van Nu en Straks*. De kring rond Vermeylen sluit zich aaneen. Alfred Hegenscheidt en Cyriel Buysse vervolledigen het kwintet. Het eerste nummer verscheen in april 1893. Buysse uitgezonderd, zullen alle anderen, bewust daartoe aangezet door Van Langendonck, de weg naar Hugo Verriest vinden. Het gedicht *Avondstilte* uit *De Vlaamsche Vlagge* van 1877 zal de Brusselse dichter definitief over de streep trekken.²⁷

24. Vermeld bij F. De Backer & P. De Maele, ‘Beknopte levensschets van August Vermeylen’, in *VW*, I, 1951, pp. 10-11 (cursivering aldaar); R. Vervliet, Also sprach Dr. Vermeylen. Brieven van August Vermeylen uit Berlijn en Wenen 1894-1896, in: *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, jg. 25, 1972, nr. 9, p. 897; R. Vervliet, *August Vermeylen 1872-1945. Leven en werk*, Brussel, 1990, p. 9.

25. M. Lamberty, Herinnering en bevindingen over twee vrienden [...], 1972, p. 244; R. Vervliet, *Help u zelf*, in: *NEVB* [...], pp. 1421-1422; F. Boudrez, *Raet, De Lodewijk*, in: *NEVB* [...], p. 2530, waar de voordracht over Rodenbach expliciet vermeld wordt. Het is voor deze vereniging dat Vermeylen op 7 oktober 1912 een voordracht hield: *België en de Europeesche beschaving*, zie verder in Deel III bij paragraaf *Vrijheid is de macht om zich zelf te zijn*.

26. L. Van Dijck, J.P. Lissens & T. Saldien, *Het ontstaan van ‘Van Nu en Straks’. Een brieveneditie 1890-1894*, Antwerpen, 1988, dl I, nr. 91, p. 94. Cursivering van mij.

27. Zie verder bij de paragraaf *De fijnste geest van Vlaanderen*.

't Zomert in de Vlaamsche beweging

De benoeming van Verriest tot pastoor van Wakken, onmiddellijk na de Roeselaarse herdenking, had eigenlijk verregaande gevolgen. Binnenskamers beweerden de vrienden dat de bisschop van Brugge geen goed oog had voor de wijze waarop de gecultiveerde principaal in Ieper omging met de liberale burgerij en evenmin voor de aandrang van sommige leden van de katholieke partij om een politiek mandaat te aanvaarden.²⁸ Een zekere politieke ambitie droeg Verriest in zijn verdere leven mee. Sinds het najaar van 1888 deed zich een dubbele evolutie voor, waarin deze priester een bijzondere plaats inneemt. Een maatschappelijke en politieke radicalisering openbaarde zich bij de her en der verspreide oud-leerlingen (1887-1894) van Verriest.

Zij waren te vinden in de Westvlaamsche Strijdersbond aan de universiteit van Leuven, waar de roerige post-Rodenbachgeneratie het nu voor het zeggen had, en in het West-Vlaamse Oud-Hoogstudentenverbond. Het morele gezag van Verriest stond bij hen allen op het zenit. Karel De Gheldere, oud-klasmaker van de pastoor, had namens hen op 4 oktober 1888, bij de aanstelling in Wakken, uitdrukkelijk hun mentor geloofd en hem gesitueerd in de golf van enthousiasme bij de onthulling van het standbeeld van Breydel en De Coninck op de grote markt van Brugge op 17 augustus 1887.²⁹ Hij droeg dit enthousiasme over op wat er in Roeselare op 2 september was gebeurd. Voor de aankomende generaties waren Verriest en Rodenbach de meest betrouwbare wegwijzers.³⁰

Deze groepjes vonden snel de weg naar de christendemocratische beweging van de Zuid-Vlaamsche Bond van Léonce Du Catillon (1869-1941), uit Waregem. Zijn *Zondagsblad van Waereghem* (sedert december 1885) stelde zich alsmaar strijdbaarder op. Zelfs de *Gazette van Kortrijk* deed enige tijd van harte mee en nam soms Du Catillons artikelen geheel of gedeeltelijk over.³¹ Alleen de *Gazette van Thielt* liet verstek gaan. Dit is dan het spectrum van de katholieke regionale pers in de omgeving van Verriest. Hoewel Wakken toen geheel op Tielt was afgestemd, richtte

28. Zie daarvoor M. De Bruyne, *De Ieperse principaal Hugo Verriest extra muros 1878-1888*, in: J. Geldhof e.a., *Hugo Verriest in Ieper*, Ieper, 1978, pp. 175-210.

29. Zie *Breydel en De Coninck herdacht: 1887-1987*, Brugge, 1987; over de cultus van deze ook door Rodenbach zeer geliefde helden: T. Verschaffelt & J. Tollebeek, *Breydel, Jan en Coninck, Pieter de*, in: *NEVB [...]*, pp. 596-598.

30. Inhuldiging te Wacken, in: *Gazette van Thielt*, jg. 39, 6 oktober 1888, nr. 79, p. 2-ab.

31. Vlaamsch in 't onderwijs, in: *Gazette van Kortrijk*, jg. 13, 4 oktober 1888, nr. 76, p. 1-c. Dit is een overname uit *Het Zondagsblad van Waereghem* (eind september 1888): oproep tot de Vlaamse gilden en "bijzonderlijk Vlaamsche nieuwsbladen" om "eerst en vooral (...) het volk te onderwijzen, te overtuigen en zijn eigen zelfs te worden. (...) Het volk is een vruchtbare akker". Dat was een typisch verriestiaanse idee, die ook sterk leefde in de Vlaamse Landdagbeweging.

hij zich meer op het naburige Waregem en op Kortrijk, de stad van Guido Gezelle en van zijn oud-leerling dokter Emiel Lauwers.

Verriest en Du Catillon vonden elkaar snel. Einde 1888 liepen al geruchten dat ze samenwerkten om een Davidsfondsafdeling Waregem-Wakken op te richten.³² Op 3 februari 1889 was het zo ver, “*dank zij den iever en de krachtdadige werking van eenige Vlamingen*”. Bij deze stichtingsvergadering gaf voorzitter Verriest “*een meesterlijke voordracht over kanunnik David en het Davidsfonds*”. Du Catillon hoopte de volledige tekst van “*de aanspraak waarvan alleen [Verriest] het geheim bezit*”, in zijn blad te kunnen afdrukken. Het is er niet van gekomen. De nieuwe afdeling werd snel ingeschakeld in de werking van de Zuid-Vlaamsche Bond. Het werd een afdeling die door haar wervend karakter voor de Vlaamse beweging en de roep van haar voorzitter – de pastoor van Wakken! – sterk naar buiten uitstraalde. Ze werd beschouwd als een van de ‘bolwerken in Zuid-Vlaanderen’.³³

De weergalm van 3 februari klonk tot in Tielt. In de lente van 1889 verzocht het bestuur van het Tieltse Davidsfonds, bij monde van secretaris Emile Vande Vyvere, de pastoor om een voordracht te komen geven. Na enige aarzeling aanvaardde Verriest op 11 mei en gaf meteen de titel: *Over winter en zomer*.³⁴ Met deze nietszeggende titel liet hij niet in zijn kaarten kijken, maar hij had wel de bedoeling te handelen over de toekomst van de Vlaamse beweging. Die aarzeling was begrijpelijk. Zowel Verriest als Du Catillon hadden hun kritiek op de vele plaatselijke afdelingen, die maar matig scoorden op Vlaams gebied. Tielt was er zo een.³⁵ Zij volgden daarin Juliaan Claerhout die in juli 1886 zijn ontslag uit het Tieltse bestuur kenbaar had gemaakt: “*t zijn al franskiljons*”.³⁶

Verriest wilde niet zoals op 3 februari een algemeen beeld schetsen van de betekenis van Jan-Baptist David voor de Vlaamse beweging. Hij mikte nu rechtstreeks op de politieke actualiteit. Het was zijn naaste DF-medewerker Du Catillon, die overal de

32. Vlaamsche belangen (overname uit *Het Zondagsblad van Waereghem*), in: *Gazette van Kortrijk*, jg. 13, 25 november 1888, nr. 91, p. 1-cd.
33. Davidsfonds, in: *Gazette van Kortrijk*, jg. 14, 10 februari 1889, nr. 13, p. 1-d; Zuid-Vlaanderen, in: *Gazette van Kortrijk*, jg. 14, 17 februari 1889, nr. 14, p. 1-cd; *Jaarboek Davidsfonds*, 1890, pp. 35 en 71.
34. Archief Joris Lannoo, Tielt, Kast 1, doos 25, map 6: correspondentie DF; Davidsfonds, in: *Gazette van Thielt*, jg. 40, 15 mei 1889, nr. 39, p. 1-c; Hugo Verriest ‘alom gekend voor zijn vlaamsch gemoed’, in: *Gazette van Thielt*, jg. 40, 8 juni 1889, nr. 45, p. 1-c.
35. Davidsfonds en Davidsfonds is twee, in: *Gazette van Kortrijk*, jg. 14, 17 februari 1889, nr. 14, 1-c. Tielt voldeed dus niet.
36. J. Persyn, *Juliaan Claerhout (1859-1929). Gemiste kans of menselijk tekort?*, Antwerpen, 1975: uit Claerhouts correspondentie, nr. 28, brief van 27 juli 1886 aan Guido Gezelle, pp. 192-193.

grote trom roerde. Hij was een van de centrale figuren op de 'gouwdag' in Brugge op 6 mei, met een inbreng over de Zuid-Vlaamsche Bond (toen in volle oprichting) "om alle verstrooide krachten te verbinden" en om door de "samenwerking met de Vlamingen der andere partijen, het gemeenschappelijke doel te bereiken". Het was Du Catillon die overal te zien was en het woord voerde.³⁷ De conclusie ligt voor de hand: Verriest steunde de pogingen om samenwerking met alle Vlaamsgezinden in de streek mogelijk te maken. Precies diezelfde week waarin hij toezegde om naar Tielt te komen, publiceerde Du Catillon de 'standregelen' van de Zuid-Vlaamsche Bond, maar had de *Gazette van Kortrijk* reeds een waarschuwing laten horen: geen samenwerking met liberale Vlamingen.³⁸

Van bij het begin van zijn pastoraal werk in Wakken bevond Verriest zich in een dubbelzinnige situatie. Op 7 oktober 1888 – nauwelijks vier dagen na zijn aanstelling – werd hij bestuurslid van een 'Katholieke Bond', die functioneerde als kiesvereniging voor katholieken. Hij hield daar geregeld voordrachtjes en vanaf 9 januari 1889 waren die meestal erg politiek gekleurd. Zo gaf hij op 9 april een commentaar op de laatste encycliek van paus Leo XIII, *Libertas praestantissimum* (20 juni 1888), over de 'vrijheid' van katholieken in politieke zaken, een vrijheid die de mogelijkheid bood het oude ultramontaanse slot open te breken.³⁹ Dit is de eerste aanwijzing dat Verriest zijn visie wou aftoetsen op de encyclieken van Leo XIII en dit levert het bewijs dat hij zijn theologische kennis bestendig wou vernieuwen, zoals trouwens ook blijkt uit zijn bewaarde boekenbezit, thans opgeslagen in de Antwerpse stadsbibliotheek. De nieuwe werken van de neoscolastieke staatsleer hoorden daartoe.

Maar zoals reeds aangegeven: pastoor Verriest kreeg het in Wakken knap lastig. Door de afspraken die bestonden in de regionale organisatie van de katholieken op politiek gebied en mede door discrete en stringente bisschoppelijke richtlijnen had de clerus (dekens en pastoors) bij de samenstelling van de lijsten heel wat te zeggen. In het arrondissement Tielt was dat niet anders. Pastoor Verriest zetelde alhelemaal snel in het hoofdbestuur namens het kanton Oostrozebeke-Wakken. Zijn inbreng in de discussies werd van verkiezing tot verkiezing groter tot aan de beruchte stembusuitslag van

37. Vlamingen, alleen de oproep, in: *Gazette van Thielt*, jg. 40, 4 mei 1889, nr. 36, p. 2-bc; Vlamingen, in: *Gazette van Kortrijk*, jg. 13, 5 mei 1889, nr. 36, p. 1-c; Vlaamsche belangen, in: *Gazette van Kortrijk*, jg. 13, 12 mei 1889, nr. 37, p. 1-cd; Zuid-Vlaamsche Bond, in: *Gazette van Kortrijk*, jg. 13, 2 juni 1889, nr. 43, p. 2-c, over de medewerking van de Westvlaamsche Strijdersbond uit Leuven.
38. De Zuid-Vlaamsche Bond, in: *Gazette van Kortrijk*, jg. 14, 9 mei 1889, nr. 36, p. 1-b; de krant had al eerder gereageerd in nr. 18, 3 maart 1889, p. 1-c.
39. AMVC-Letterenhuis, Dossier KK218/H, nr. 201.574: Notulen Katholieke Bond Wakken (uit een schenking A. Demedts). De notulen zijn bewaard van 5 augustus 1888 tot 4 augustus 1895. Hier de verslagen van 7 oktober 1888 en 9 januari 1889.

14 oktober 1894. De hele duur van zijn Wakkense verblijf poogde hij zijn politieke principes te verzoenen met de orthodoxie van de (conservatieve) katholieke partij, onder de schutse van Auguste Beernaert, die hij vereerde.

In het parlementaire werk volgde hij de taalwetgeving op de voet. De actuele strijdvrage in mei-juni 1889 waren beheerst door de aanslepende discussie over de pas op 3 mei door de koning bekrachtigde wet Coremans-De Vigne, aanvullend op de wet van 1873 met betrekking tot de taalregeling in strafzaken. In de publieke beroering rond die wet oogstte de bovenpartijdige landdagbeweging veel bijval. Ook in de Westvlaamse Strijdersbond van Leuven waar Zeger Lambrecht (1864-1948), oud-leerling van het college van Tielt, uit Oostrozebeke afkomstig, buurgemeente van Wakken, de organisator was van een 'grote volksbeweging'. Naast Léonce Du Catillon sprak hij ook op de Brugse goudwedag van 6 mei. Deze keer volgde de *Gazette van Thielt* wel de consignes en correspondenties uit Leuven op.⁴⁰ In het spoor van deze twee volkstribunen bouwde Verriest zijn Tieltsse voordracht op.

Toen op die pinkstermaandag Verriest het woord nam, was de zaal tjokvol gelopen met al de notabelen uit de streek, onder aanvoering van deken Edward Verraes, onderpastoor Gustaaf Flamen uit Ruiselede, (oud-collega van Verriest in Roeselare, medestichter van de Tieltsse Davidsfondsafdeling), en onderpastoor Hendrik Vandendriessche uit Egem, op dat ogenblik de meest bekende sociaal-katholieke werker in het bisdom Brugge. Naar aanleiding van de agitatie rond Coremans-De Vigne poneerde Verriest resoluut: "*t Zomert in de Vlaamse beweging*". De verfransing van de vroegere wintertijd drukte "*op geheel het volk, op geheel het bestuur, op geheel het onderwijs, op de geheele handel en wandel*". Maar er is beroering ontstaan, "*het volk eischt nu het zijne*".

Vervolgens sneed hij de veelbesproken wet aan: "*Sommigen zijn gestoord omdat het in Vlaanderen zomer wordt (...), en als er roeringe ontstaat, men houdt ze niet meer tegen.*" Met zijn bekende optimisme zag Verriest reeds de verwezenlijking van alle Vlaamse eisen in het spoor van de wet die "*eindelijk in den Moniteur*" verschenen was: "*De jeugd wordt Vlaamsch, het Vlaamse leven is er, de Vlaamse tale komt er,*

40. Z. Lambrecht werd nog in 1889 juridisch adviseur van Du Catillon en van de Zuid-Vlaamse Bond. In 1890 vestigde hij zich als advocaat in Kortrijk, waar hij Emiel Lauwers, Alfons Depla en Hugo Verriest vaak ontmoette. Zie Vlaamsch recht te Leuven, in: *Gazette van Thielt*, jg. 39, 10 oktober 1888, nr. 80, p. 1-c; P. Maes, Victor Zeger Lambrecht, een Vlaams activist uit Oostrozebeke, in: *De Roede van Tielt*, jg. 19, december 1988, nr. 4, pp. 158-160; K. Rotsaert, *Lambrecht, Victor Z*, in: *NEVB [...]*, pp. 1775-1776; de agitatie rond de wet Coremans: Coremans-Wet eindelijk in den Moniteur, in: *Gazette van Thielt*, jg. 40, 15 mei 1889, nr. 39, p. 1-abc; *Gazette van Thielt*, jg. 40, 18 mei 1889, nr. 40, p. 1-ab, over de slechte uitvoering van de wet; Coremans-Wet, in: *Gazette van Kortrijk*, jg. 14, 23 mei 1889, nr. 40, p. 1-abc.

en wie eene bediening in Vlaanderen wil bekleeden, wie iets wil worden in 't Vlaamsche land, moet Vlaamsch kennen." Désiré Minnaert, hoofdredacteur van de *Gazette van Thielt* sedert meer dan een kwarteeuw, besloot zijn verslag, waarin hij alleen de taalwetaspecten had overgehouden, met een vrome wens "dat in dat oude en roemrijke Vlaanderen die lange zomer zou blijven".⁴¹ Zowel Verriest als Minnaert waren nog schatplichtig aan het romantische woordgebruik over de Vlaamse beweging.

De verovering van "Vlaamsch en Vrij"

Verriest had geen moeite om op zijn Tieltsel elan door te gaan. In de volgende lente herhaalde hij zijn boodschap voor de Rodenbach's Vrienden in Gent.⁴² Samen met Léonce Du Catillon, Hector Plancquaert en Emiel De Visschere (je kon dit drietal nu haast overal samen beluisteren) organiseerde hij op 30 november 1890 in zijn Davidsfonds in Waregem een 'gemeentedag' om het ideeëngoed van de landdagbeweging aan te scherpen.⁴³ Het leek zelfs of hij op een hoogtepunt van zijn flamingantische ijver stond. In het paasnummer 1891 van *De Vlaamsche Vlagge* wilde hij het tijdschrift openbreken voor alle Vlaamsgezinden en hij duidde de Vlaamse beweging als een veelkoppige 'struggle for life'.⁴⁴

Het scherpst was hij opnieuw in Tielt, op 12 april 1891, een soort goudwedag, met opnieuw Du Catillon en De Visschere, ditmaal geflankeerd door Juliaan Delbeke en door een schare studenten uit de Gentse Rodenbach's Vrienden (blijkbaar een tegenbezoek aan Verriest). De basisdiscussie liep over de samenhang tussen Vlaamse en sociale ontvoogding. De pastoor van Wakken had inmiddels kennisgemaakt met de Tieltsel apotheker Lodewijk Wostyn, die in 1889 een nieuwe vereniging had opgericht, de d'Hulsterzonen, die zich bewoog op het raakvlak van de Vlaamse en de sociale beweging. Wostyn stoorde zich aan de onduidelijkheid van het Davidsfonds ten aanzien van de nieuwe maatschappelijke problematiek. Samen met Du Catillon trok hij hard van leer tegen het opdringerige socialisme. Precies op dit punt intervenieerde Verriest. Hij bezwoer de vergadering zich niet te laten leiden door angst. "Onderzoek eerst uw eigen wapenen. Leert het socialisme kennen." Wanneer de strijd gewonnen is voor de vernederlandsing van het (gehele) onderwijs, dan staat de weg naar de arbeidersbevolking open. Het is "den kortsten weg naar den werkman".⁴⁵

41. Voordracht van eerw. heer Verriest, in: *Gazette van Thielt*, jg. 40, 12 juni 1889, nr. 47, p. 1-ab.

42. L. Dosfel, *Verzameld Werk, VIII*, Tielt, s.d., p. 35.

43. Zie *Het Belfort*, jg. 6, februari 1891, nr. 2, p. 109 e.v. opgemerkt door Juliaan Claerhout.

44. *De Vlaamsche Vlagge*, jg. 17, voorjaar 1891, nr. 1-2, pp. 1 en 2-7. A. Deprez & M. Carlier, *Bibliografie van de Vlaamse tijdschriften in de negentiende eeuw [...]*, p. 32 en n. 108 (identificatie teksten Verriest).

45. Westvlaamse goudwedag te Thielt, in: *Gazette van Kortrijk*, jg. 16, 9 april 1891, nr. 27, p. 1-a;

Sinds Du Catillon in januari 1891 de titel van zijn krant *Het Zondagsblad van Waereghem* had omgeturnd tot *Ons Vlaanderen*, leek hij de regionale grenzen van Zuid-Vlaanderen te willen overschrijden. Hij mikte op gehoor in Brussel bij gelijkgestemden. Hij slaagde daarin en kon Verriest en Claerhout in zijn kielzog naar de hoofdstad loodsen. In april had Claerhout beloofd aan het verruimde weekblad mee te werken.⁴⁶ Ook in Brussel waren politieke verschuivingen aan de gang. Om te beginnen in het aloude genootschap De Distel, waar op 29 november 1890 en 9 mei 1891 resp. Lodewijk De Raet en Lodewijk Opdebeek waren opgenomen. Sommigen keken uit naar de socialistische partij, zoals Vermeylen; anderen zouden de weg opgaan van het christendemocratisch gedachtegoed, zoals Van Langendonck: de jonge politieke generatie, zo schreef Greet Draye, maakte haar entree.⁴⁷ Verriest koos voor deze generatie.

Van Langendonck was er dus al die tijd in geslaagd om een aantal jongeren om zich heen te scharen. Op 3 april 1892 kon August Vermeylen aan Emanuel De Bom laten weten dat de breuk met de oude garde in De Distel zo goed als voltrokken was. Het kleine groepje begon afzonderlijk te vergaderen en niet langer dan een jaar daarna zou het eerste nummer van *Van Nu en Straks* van de pers rollen.⁴⁸ Behalve dat was er nog Johan Raemaekers die op 8 januari 1893 begon met *Vlaamsch en Vrij* (even later geleid door Lodewijk Opdebeek), een Brussels radicaal-flamingantisch en democratisch weekblad, dat sterke bindingen had met de minuscule Vlaamsche Volkspartij en met de Vlaamsche Wacht, volop gesteund door Van Langendonck.⁴⁹

Het is in dat hoofdstedelijk blad dat de West-Vlamingen aan bod kwamen. Reeds in het derde nummer mocht de redactie de volle sympathie en een lovende recensie optekenen van *Ons Vlaanderen* uit Waregem. Het was overduidelijk: Léonce Du Catillon en Lodewijk Opdebeek vonden elkaar van bij het begin.⁵⁰ Het democratische weekblad verdedigde vurig de grondwetsherziening en het algemeen stemrecht, naar aanleiding van het befaamde amendement op artikel 47, ingediend door volksver-

Volksgezinde beweging, in: *Gazette van Kortrijk*, jg. 16, 16 april 1891, nr. 29, p. 1-bc; *Gazette van Thielt*, jg. 42, 18 april 1891, nr. 31, p. 1-abc (alleen Verriest terloops); *Jaarboek Davidsfonds*, s.l., 1892, p. 66.

46. J. Persyn, *Juliaan Claerhout [...]*, p. 77 en n. 18.

47. G. Draye, *Smartelijk te handelen [...]*, p. 83 en n. 170; G. Draye, *Laboratoria van de natie [...]*, p. 348 en n. 142.

48. A. Vermeylen aan E. De Bom, 4 april 1892, zie L. Van Dijk, J.P. Lissens & T. Saldien, *Het ontstaan van 'Van Nu en Straks' [...]*, dl. I, nr. 287, p. 240.

49. M. Carlier & A. Deprez, *Vlaamsch en Vrij (1893-1897)*. *Bibliografie van de Vlaamse tijdschriften in de negentiende eeuw*, Gent, 1989; M. Carlier, *Vlaamsch en Vrij*, in: *NEVB [...]*, p. 3374. Prosper Van Langendonck duikt voor het eerst op in jg. 1, 18 juni 1893, nr. 24, p. 75, aanvankelijk als recensent.

50. *Vlaamsch en Vrij*, jg. 1, 22 januari 1893, nr. 3, p. 10.

tegenwoordiger en hoogleraar aan de Leuvense universiteit Albert Nyssens (1855-1901). Het amendement redde regeringsleider Auguste Beernaert uit een impasse en bezorgde het land een meervoudig stemrecht. Het amendement op artikel 47 werd niet alleen bejubeld in *Vlaamsch en Vrij*, maar ook verdedigd door Verriest (in zijn Katholieke Bond in Wakken) en door Du Catillon in *Ons Vlaanderen*.⁵¹ De *Gazette van Kortrijk*, althans de ingezonden stukken van de Zuid-Vlaamsche Bond, steunde van verre; de *Gazette van Thielt* presteerde alleen lippendienst aan de plannen van Beernaert. Daarin waren Désiré Minnaert en Hugo Verriest geheel verschillend.

Dit is het ogenblik waarop Du Catillon een ijverig medewerker wordt aan *Vlaamsch en Vrij*. Het is ook het ogenblik waarop hij in Oudenaarde, 29 april, op een bestuursvergadering van de Zuid-Vlaamsche Bond, alle elementen samenbracht voor een 'christelijke volkspartij', naar het voorbeeld zowel van de Brusselse, uit liberale kringen afkomstige 'Vlaamsche Volkspartij' (in de loop van 1892), openstaand zowel voor gelovigen als vrijzinnigen in de landdagtraditie; als naar het voorbeeld van de eerste daensistische politieke formatie in Okegem (Ninove), eveneens april 1893. Du Catillon had voornamelijk voortgebouwd op wat er in Waregem, Wakken, Kortrijk en het Oudenaardse gegroeid was. Hij verbond dat nu met ideeën uit Brussel en Aalst. In de loop van 1893 verschenen vele kleine literair bedoelde 'zedekundige schetsen', maar zijn politieke overtuiging was voor de Brusselaars veel belangrijker.⁵² Hij legde die vast in een schrift *De Christene Volkspartij in België*, dat hij in dat jaar opstelde nadat hij alle groepjes in West- en Oost-Vlaanderen en in Brussel had gecontacteerd. Het boekje verscheen in 1894 wanneer Du Catillon definitief naar de hoofdstad vertrok, niet zonder een slepend proces met de *Gazette van Kortrijk*, waarin Hugo Verriest hem financieel steunde.

De tweede West-Vlaming die tot de binnenste kring van *Vlaamsch en Vrij* doordrong was Juliaan Claerhout, toen onderpastoor in Sint-Denijs. Hij werd in Brussel gevraagd voor een voordracht over Guido Gezelle, waarvan de tekst op 15 november 1893 gepubliceerd werd. Over Claerhout kunnen desbetreffend twee zaken beklemtoond worden. Hij was een goede bekende van Verriest (hun parochies lagen maar een

51. *Vlaamsch en Vrij*, jg. 1, 23 april 1893, nr. 16, pp. 61-62; Notulen..., 5 februari 1893 (HV over artikel 47).

52. *Vlaamsch en Vrij*, jg. 1, 28 mei 1893, nr. 21, pp. 85-88: L. Opdebeek levert een dubbelportret van twee figuren uit de Zuid-Vlaamsche Bond: Léonce Du Catillon en Karel Bethune. Zie de afbeelding daarvan in *NEVB [...]*, p. 690. Hugo Verriest was goed bekend met de familie Bethune in Oostrozebeke: vader Jan-Baptist (1853-1907), burgemeester 1879-1885, later lid van de Bestendige Deputatie (1892-1903) en gouverneur van West-Vlaanderen (1903-1907). Zie P. Couttenier, *Béthune, baron Jean-Baptiste E.*, in: *NEVB [...]*, p. 488. De zoon, Karel Bethune, werkte zich op in de Zuid-Vlaamsche Bond, maar kreeg in 1895 een hoge functie bij minister A. Nyssens en liet de streekactie los.

'uur gaans' van elkaar verwijderd), zij het tot dan toe een beetje afstandelijk. Maar zijn Gezelle-opstelletje was een opstecker en zette zowel Verriest als Van Langendonck aan tot verder nadenken over de grote dichter. Een tijdperk van vernieuwde Gezelle-receptie was aangebroken. Claerhout was ook als onderpastoor, sinds 1889, van nabij betrokken in een landelijke gildenwerking op zijn parochie, waarbij zijn christendemocratische sympathieën aanleunden bij de Zuid-Vlaamse Bond.⁵³

De fijnste geest van Vlaanderen

Het opstelletje is niet onopgemerkt gebleven. Uit de briefwisseling tussen Vermeylen en De Bom blijkt op 20 november dat Van Langendonck het plan heeft opgevat om over de betekenis van Gezelle te schrijven. Het is er toen niet van gekomen.⁵⁴ Maar het heeft de motor aangezet in de kringen van *Van Nu en Straks* en niet het minst bij August Vermeylen om de zgn. West-Vlaamse erfenis in het nieuwe literatuur- en maatschappijbeeld te erkennen. Van Langendonck was ten eerste geïnteresseerd in de ontwikkeling van de Vlaamse poëzie sinds Prudens Van Duyse (1804-1859). De zomer van 1893 stond bol van herdenkingsfeesten in Dendermonde.⁵⁵ Zijn vernieuwende bijdrage kwam er niet onmiddellijk. Het duurde tot einde mei 1894.

Ondertussen verscheen een tekst van Vermeylen die, naar het zich laat aanzien, enige indruk heeft nagelaten op Verriest. Men kan zich de vraag stellen of de priester in het verre Wakken van bij het begin het nieuwe tijdschrift *Van Nu en Straks* gelezen heeft. Het vermoeden is gewettigd dat hij dat wel heeft gedaan. In het tweede nummer, dat volgens het bewaarde kasboek van het tijdschrift op 3 juni 1893 werd verstuurd, publiceerde Vermeylen een stuk onder de titel *Aanteekeningen over een hedendaagsche richting*.⁵⁶ De jongeman (hij was pas tweeëntwintig!) opende met de zin: "Den tijd die wij meêleven is schrikkelijk en schoon". Een tijd, aldus de auteur, die in al zijn verwarrende aspecten van het fin-de-siècle, het roer verloren heeft en hartstochtelijk houvast zoekt, zoals de oude Ernest Hello⁵⁷ – "een groote

53. *Vlaamsch en Vrij*, jg. 1, 15 november 1893, nr. 46, pp. 183-184. J. Persyn, *Juliaan Claerhout [...]*, pp. 63-64 en n. 17.

54. A. Vermeylen aan E. De Bom, 20 november 1893: L. Van Dijck, J.P. Lissens & T. Saldien, *Het ontstaan van 'Van Nu en Straks' [...]*, dl. I, nr. 385, p. 379 (aangevuld in dl. II, p. 209).

55. *Vlaamsch en Vrij*, jg. 1, 15 juli 1893, nr. 28, p. 111. Zie verder *Vlaamsch en Vrij*, jg. 1, 23 augustus 1893, nr. 34, pp. 133-136; *Vlaamsch en Vrij*, jg. 1, 30 augustus 1893, nr. 35, pp. 137-140 (o.a. een huldedicht van E. Hiel aan Van Duyse).

56. *Van Nu en Straks*, eerste reeks, juni 1893, nr. 2, pp. 9-16, onder het pseudoniem A.V. De Meere. In *VW*, II, 1951, pp. 12-15 is een verkorte versie opgenomen, *Onze Tijd (fragmenten)*, met op pp. 862-865 belangrijke aantekeningen. Ik volg hier de oorspronkelijke bredere versie, opnieuw afgedrukt in A. Musschoot & A. Van Elslander, *Van Nu en Straks 1893-1901. Bloemlezing*, Den Haag, 1982, pp. 18-25.

57. Ernest Hello (1828-1885), auteur van *Le Style* (1861) en *L'homme, la vie, la science, l'art* (1872), werken die tussen 1872 en 1888 een grote invloed op HV uitgeoefend hebben. – Overigens ver-

vergetene" – het al decennia eerder had gedaan. Vermeylen verwees in diezelfde context naar het bankroet van het positivisme en de opkomst van het mysticisme, noodzakelijk om de 'nieuwe tijden' binnen te treden.

Nog geen halve bladzijde verder heeft de jonge Brusselaar het over "*het einde van dit jaarhonderd, – na den onbetwistbaren achteruitgang van de Renaissance & de blinde verwaandheid der achttiende eeuw – groeide weer in de menschen de bewustheid van het Mysterie.*" Dat was een uitspraak die Verriest met beide handen kon onderschrijven, niet zozeer voor het overbekende ultramontaanse verhaal dat alle decadentie in de zestiende eeuw begonnen was en versnelde in het rationalisme dat daarop volgde. Vermeylen wilde dit doorbreken. "*Ik zal verder aantonen*", zo schreef hij, "*dat het kenmerk van dezen tegenwoordigen tijd is: het zoeken naar harmonie, synthesis*", en even verder: "*Ik wil hier aanduiden dat de zucht naar harmonie & synthesis de meeste artiesten van dezen tijd terugleidt naar de metaphysische kunst.*" Het besluit sprak Verriest nog meer aan: "*Nu ik al deze losse gedachten herneem, denk ik hoe Vlaanderen lang braak lag & nog zoo rijk is aan kracht en schatten van heilig diep gevoel; & hoe eenvoudige Westvlamingen reeds ongewone woorden stamelden die ons zooveel doen hopen.*" (Guido Gezelle? RV)⁵⁸

Bijna tegelijkertijd heeft Verriest in *De Vlaamsche Vlagge* van augustus 1893 een anonieme tekst geschreven, *Het einde eener eeuw*. Ook voor hem betekende het fin de siècle een radicale breuk met het positivistische verleden, maar hij doopte zijn 'nieuwe tijden' in het gewijde water van de encycliek *Rerum novarum* van paus Leo XIII. De inmiddels beroemde eerste woorden van het Vaticaanse document riepen bij velen 'nieuwe' verwachtingen op, zo ook bij Verriest en bij zijn oud-leerlingen en volgelingen in de Zuid-Vlaamsche Bond. Twee korte teksten uit het eerste nummer van zijn christendemocratisch weekblad *De Nieuwe Tijd* van 5 november 1896 reveleerden zeer herkenbaar wat hij sinds de zomer van 1893 aanvoelde: in de nieuwe tijd dienden de maatschappelijke evolutie, de artistieke vernieuwing en de Vlaamse emancipatie in één machtig proces samengeballd te worden. De eerste bekommernis in zijn editoriaal gold "*de macht en de beweging die geheel onze samenleving doorroert en omwentelt*". Pas daarna duikt zijn aandacht op voor 'taal en volk', maar dan het "*geheele volk, van beneden tot boven*". Zijn tweede tekst ontleent de

scheen er in 1894 van Joseph Serre *Ernest Hello. L'homme, le penseur, l'écrivain*, Parijs, in 2012 heruitgegeven. Zie verder: E. Vier, *E. Hello ou la réconciliation de la mystique et de l'art*, in: *Annales de Bretagne*, juni 1962, maar voornamelijk de meest recente studie: W.C. Terryn, *Ernest Hello*, [Illinois], 2011.

58. Deze conclusie doet denken aan de 'winter' in Vlaanderen van de Davidsfondsvoordrachten van Verriest in 1889-1891. Het artikel van *Van Nu en Straks* verscheen in de eerste reeks, nr. 2, juni 1893, de citaten op pp. 9, 10 en 16.

pastoor van Wakken aan de als progressief bekende aartsbisschop van Baltimore, Mgr. John Ireland⁵⁹, opnieuw onder de titel *De Nieuwe Tijd: "onze eeuw bezwijkt en sterft: een nieuwe tijd breekt aan..."* De keuze van Verriest voor een uitspraak van deze Amerikaanse prelaat spreekt boekdelen.⁶⁰ Van *De Vlaamsche Vlagge* van augustus 1893 tot *De Nieuwe Tijd* van drie jaar later loopt een volmaakt rechte lijn.⁶¹

Vermeylen had het in zijn *Aanteekeningen over een hedendaagsche richting* over een radicale breuk met de negentiende eeuw, maar toch met een uitzicht op het samenvallen van "schoonheid en waarheid (...) en ook kunst en godsdienst, die eenzelfden oorsprong hadden & misschien weer zullen samenvloeien". Hij demonstreerde hierbij een vaag deïstisch gevoel.⁶² Ook Verriest hield van deze convergentie: schoonheid, waarheid, leven en (christelijk) geloof, maar het ging hem om een vrijmoedig, open katholicisme. Hij had die eenheid reeds voorgestaan in zijn conferenties voor de leerlingen in Roeselare en Ieper, in zijn esthetica-opstellen uit 1878-1881 in de *Vlagge* onder de titel *Vlaamsche Studie over Kunst*, en ten slotte in de *Drij Geestelijke Voordrachten* voor de Leuvense studenten in maart 1899. Daar had hij het over de 'nieuwe tijden' in een kritische reflexie op de binnenkerkelijke autoritaire structuren.⁶³ De verriestiaanse schoonheidsleer, ingebed in zijn Vlaamse overtuiging, kenmerkte zich door natuurlijke levensnabijheid en authentieke waarachtigheid, ver verwijderd van de officiële ultramontaanse en dogmatische opvatting, bv. in *Het Belfort*. Het kan dus geen verbazing wekken dat Alfred Hegenscheidt bij zijn bezoek aan de pastorie van Wakken op 4 november 1894 zo onder de indruk was van de verdraagzame religiositeit van Verriest.

59. John Ireland (1838-1918): toespraak in Baltimore op 10 november 1889. Verriest citeert uit een Nederlandse vertaling, maar geeft de bron niet aan. Ireland was de auteur in 1896 van *The Church and the modern society*, waarvan *The New Encyclopaedia Britannica*, VI, 2002, p. 380 getuigt: "His ideas on social reform and the relation of the Church to a democratic society were prophetic." In diezelfde zin: J.P. Shannon, *Ireland, John*, in: *The New Catholic Encyclopedia*, VII, New York, 2003, pp. 549-552. Ireland was een van de boegbeelden voor de liberaal-katholieken: T. Wrangler, John Ireland and the origins of the liberal catholicism in the United States, in: *The Catholic Historical Review* (Washington), vol. 56, 1970-1971, pp. 217-229.
60. Goede lezer, in: *De Nieuwe Tijd*, jg. 1, 5 november 1896, nr. 1, p. 1-ab.2-a; *De Nieuwe Tijd*, in: *De Nieuwe Tijd*, jg. 1, 5 november 1896, nr.1, p. 2-b.3-a.
61. *De Vlaamsche Vlagge*, jg. 19, augustus 1893, nr. 2, pp. 75-77 (identificatie A. Deprez & M. Carlier, *Bibliografie van de Vlaamse tijdschriften in de negentiende eeuw [...]*); *De Nieuwe Tijd*, jg. 1, november, nr. 1, pp. 1-2. Voor de achtergrond van dit weekblad, zie R. Vanlandschoot, *Beschouwingen bij de geestelijke achtergrond*, in: G. De Clercq & R. Vanlandschoot, *De Nieuwe Tijd. Bibliografie van de Vlaamse tijdschriften in de negentiende eeuw*, Gent, 1996, pp. 17-56.
62. *Van Nu en Straks*, eerste reeks, 1893-1894, nr. 2, p. 16. Dit citaat gaat vooraf aan het "Vlaanderen dat lang braak lag".
63. In het Archief van het Klein Seminarie van Roeselare berust een bundel conferenties, uit 1876-1877; de *Vlagge*-opstellen uit 1878-1881 verschenen onder de titel *Vlaamsche studie over kunst*; de drie Leuvense voordrachten werden door J. De Meester, Roeselare, nog in 1899 uitgegeven.

‘Vlaamsch en Vrij’ baant definitief de Brusselse weg

Haast vanzelfsprekend kreeg Hugo Verriest, als derde belangrijke West-Vlaming, na Léonce Du Catillon en Juliaan Claerhout, in *Vlaamsch en Vrij*, 11 februari 1894, een portret en een bijgaande biografische schets, van de hand van Léonce Du Catillon nog wel, een beetje oppervlakkig en met veel nadruk op hun beider christen-democratische doelstellingen.⁶⁴ Het voorjaar 1894 was bijzonder genadig voor de pastoor van Wakken. Juliaan Claerhout las de korte bijdrage in *Vlaamsch en Vrij* en schreef zijn enige artikel over Hugo Verriest, in *Het Belfort* van maart 1894. Sinds 1888 was zijn appreciatie voor de pastoor van Wakken alleen maar gegroeid. Het is dit artikel dat de directe aanleiding was voor Prosper Van Langendonck en dat de weg naar de groep van *Van Nu en Straks* voor Verriest versnelde.

Claerhout honoreerde de politieke opties van Du Catillon en van zijn oudere collega-priester uit Wakken. Hij noemde Verriest “den vlaamschen O’Connell”, de Ierse nationalist die met vreedzame middelen de emancipatie van de katholieken beoogde.⁶⁵ Claerhout was er sterk van overtuigd dat de voordrachten “niet weinig hebben bijgedragen tot den vooruitgang der Vlaamsche Beweging”. Maar hij bracht aandachtspunten aan die door Prosper Van Langendonck onmiddellijk ter harte werden genomen. Claerhout wees met grote nadruk naar de esthetica-opstellen in *De Vlaamsche Vlagge* uit 1878-1881 en wenste niet meer “dan dat ze hier voor een breederen kring van lezers toegankelijk [zouden] worden gemaakt”. Claerhout herinnert er expliciet aan dat de esthetica van de leraar in Roeselare mede gegrondvest was op de werken van Ernest Hello. Ja, de Blauwvoeten van 1875 kenden reeds de oude Hello⁶⁶, een knipoog naar de opmerking van August Vermeylen in zijn opstel uit juni 1893.

Bovendien betreurde Claerhout het onvoltooid gebleven dichterschap van Verriest en plaatste het grote gedicht *De Zee* (1878) integraal. Aan het slot van zijn biografisch-kritische bijdrage citeerde hij het laatste vers “*Hoort gij de verre zee niet wederkeren?*”, door tijdgenoten steevast geïnterpreteerd als het symbool van de herwording

64. *Vlaamsch en Vrij*, jg. 2, 11 februari 1894, nr. 6, pp. 81 en 82-83 (met daarbij een gedicht van Adolf Verriest, broer van Hugo, schepen van de stad Kortrijk, voorstander van de gildenwerking van deken E. De Gryse; hij overleed op 21 juni 1891; zijn *Gedichten en Aanspraken* werden in 1893 uitgegeven).

65. Daniel O’Connell (1774-1847). Zie R. Moley, *Daniel O’Connell. Nationalist without violence*, Fordham U.P., 1974; zie het goed gedocumenteerde artikel van R.V. Comerford in: *Oxford Dictionary of National Biography*, XLI, s.l., 2004, pp. 439-449; de meest recente studie is die van R. Dunlop, *Daniel O’Connell*, s.l., 2012. – In navolging van J. Claerhout noemde L. Dosfel in 1910 Fr. Van Cauwelaert ‘Onze O’Connell’, zie: L. Wils, *Frans Van Cauwelaert en de barst van België 1910-1919*, Antwerpen, 2000, p. 9.

66. R. Vanlandschoot, *Albrecht Rodenbach [...]*, pp. 272 en 331.

van het oude Vlaanderen.⁶⁷ Over het dode tij heen komt de onvermijdelijke en zegevierende wederkeer. Na de dode winter, zo zei hij in Tielst in 1889, komt de stralende zomer in Vlaanderen. Ook Filip De Pillecyn prefereerde dit gedicht boven *Avondstille*⁶⁸, dat de kring omheen Vermeulen zo zou bekoren.

In het nummer van einde mei 1894 bracht Van Langendonck in *Van Nu en Straks* – eindelijk – de langverwachte bijdrage over de *Herleving van de Vlaamsche Poëzij*, althans het eerste deel. Ook voor hem, net als voor Verriest, “*groeit de kunst met het leven waaruit zij kracht put. (...) Men stijgt niet naar het schoone langs de ladder van regels en stelsels.*”⁶⁹ “*Ondanks de roem der flaminganten*” is er “*eene korst over den Vlaamschen akker gegroeid*”.

Sedert Van Duysse is er hoop: wij zijn op weg naar “*vernieuwing, verbreding, vollediging der Vlaamsche literatuur*”. Het nationale leven wordt “*omgeroerd tot op den bodem; de natie ‘werpt zich om’, ook op sociaal en politiek gebied. De tot heden bestaande orde van gedachten verbrokkelt en zinkt weg in het verleden...*” Een deel van Vlaanderen “*is blijven stilstaan bij de taal van Maerlant*” maar nu mag de verwachte verbreding doorstromen. In deze context wordt Gezelle (nog) niet vermeld, tenzij de naam Maerlant een verborgen indicatie inhoudt. Evenmin komt Rodenbach aan bod. Van Langendonck is net

Voorpagina van *Vlaamsch en Vrij*, 11 februari 1894, met bijdrage omtrent Hugo Verriest. [ADVNV, VY900000]

67. *Het Belfort*, jg. 9, maart 1894, nr. 3, pp. 177-189. De citaten op p. 177, de esthetica op pp. 179-184 (de uitvoerigste studie tijdens het leven van Verriest), p. 189. Het gedicht verscheen in *De Vlaamsche Vlagge*, jg. 4, 1878, nr. 1, pp. 61-62.
68. F. De Pillecyn, *Hugo Verriest. Zijn leven en werken*, Tielst, 1941, pp. 208-213.
69. Het is alsof Van Langendonck de tekst van Verriest, *Leven en dood in de taal en de letterkunde*, uit 1877 voor zich heeft.

zoals Verriest en Vermeylen gebiologeerd door deze 'omwenteling'.⁷⁰ Vermeylen zal zich daar het scherpst over uiten.

De nieuwsgierigheid naar teksten van Verriest was bij Van Langendonck gewekt. Het gedicht *De Zee* dat Claerhout zo nadrukkelijk had geciteerd, leidde hem vanzelf naar *Avondstille*. Hij zocht en vond in *De Vlaamsche Vlagge* de tekst uit 1877. Het fascineerde hem en de andere leden van de redactie van *Van Nu en Straks*. Die fascinatie zou tot in 1913 blijven natrillen. De redactie moet er in de lente van 1894 eensgezind over zijn geweest. De verwachtingen ten aanzien van Prosper Van Langendonck waren dus hooggespannen. Op 13 maart 1894 schreef Vermeylen aan De Bom dat de *Herleving* niet alleen goed was, maar dat hij op een breder vlak ook over de toekomst en de vernieuwing van de Vlaamse beweging moest schrijven.⁷¹ Op 4 augustus deed Van Langendonck, na een lange afwezigheid, zijn heroptreden in *De Distel*. Korte tijd nadien kreeg de groep jongeren versterking van Fernand Toussaint van Boelaere. Ze konden nu aan hun eindoffensief tegen *De Distel* beginnen.⁷²

In het oktobernummer 1894 van *Van Nu en Straks* verscheen het tweede deel van *Herleving* en op deze tekst sloot onmiddellijk een korte inleiding aan op *Avondstille*: "*De volgende verzen zijn getrokken uit de Vlaamsche Vlagge, tijdschrift voor het Vlaamsche studentenvolk, jaargang 1877, waarin wij het onlangs vonden met de naamletters H.V. Uit genomen inlichtingen [bij de redactie van Het Belfort? Juliaan Claerhout?] blijkt dat de zedige schrijver niemand anders was dan Hugo Verriest, de leerling van Guido Gezelle, leermeester van Albrecht Rodenbach, leider der Westvlaamsche studentenbeweging, en de fijnste en breedste geest dien wij in Vlaanderen ontmoetten. Die ongemeen innemende, die door zijn verstand, zijn karakter, zijn persoon voor de hoogste onderscheidingen bestemd mocht heeten⁷³, is noch kanunnik, noch lid eener academie, hij is een eenvoudig pastoor te Wacken, een dorpje in West-Vlaanderen en is met dien toestand tevreden.*"⁷⁴ Of hoe de mythe rond de naam van Verriest reeds stevig wortel had geschoten.

70. *Van Nu en Straks*, eerste reeks, mei 1894, nr. 5-6, pp. 27, 31, 33-34 en 37.

71. A. Vermeylen aan E. De Bom, 13 maart 1894; L. Van Dijck, J.P. Lissens & T. Saldien, *Het ontstaan van 'Van Nu en Straks' [...]*, dl I, nr. 402, p. 400.

72. F. Toussaint van Boelaere (1875-1947), was voorzitter van *Help U Zelf* in 1893-1894. Hij zou in 1895 voluit in de tweede reeks van *Van Nu en Straks* instappen. Zie G. Draye, *Smartelijk te handelen [...]*, p. 110 en n. 320.

73. Van Langendonck maakt hier, zonder de naam te noemen, een toespeling op priester Hendrik Claeys (1837-1910), leraar o.m. aan het klein seminarie van Sint-Niklaas (1869-1884), pastoor in Oostakker (1884-1890), in Gent (1890). Lid van het hoofdbestuur van het Davidsfonds, in 1886 aangeduid voor de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde. Bekend feestredenaar, o.m. op het Katholiek Congres van Mechelen, en het Nederlands Taalcongres van Gent (1891). Werd door de bisschop van Gent tot kanunnik benoemd.

74. *Van Nu en Straks*, eerste reeks, oktober 1894, nr. 8-10, p. 45.

Het gedicht *Avondstille* telt 32 verzen en heeft, bij hedendaagse lectuur, niets met Vlaamse beweging te maken. Het is niets meer dan een wijdloppige lyrische beschouwing, waarvan de eerste regels een voldoende indruk bezorgen:

*'t wordt laat en 't zwijgen zinkt met stillen avond neder,
En stillend avond dringt me in 't eindeloos diepe hert, ...*

Merkwaardig blijft dat, op aangeven van Prosper Van Langendonck, Vermeylen van 1894 tot 1913 ononderbroken dit gedicht gepromoot heeft als de eerste uiting van de nieuwe Vlaamse poëzie, de ideale brug tussen de erfenis van Gezelle-Rodenbach en de moderniteit van *Van Nu en Straks*, symbool van de geestelijke doorbraak van het artistieke leven en de voltooiing van de Vlaamse beweging. Nog in 1913 interpreteert Vermeylen dit kosmisch aandoend gedicht, "*waarin ziel en wereld ruischen als eenzelfde sferengang*".⁷⁵

Van Langendonck deed echter meer dan wat wierookwolken zwaaien: hij liet zijn inleidende tekst en het volledige gedicht eveneens verschijnen in *Vlaamsch en Vrij* van 11 november 1894. Daardoor kon een breder lezerspubliek kennismaken van deze verzen die in de ogen van de Brusselse groep de 'nieuwe' poëzie aankondigden.⁷⁶ In min dan een jaar tijd had Verriest de grenzen van West-Vlaanderen doorbroken. De wereld van *Loquela* en van *Biekorf* leek hem toch iets te eng. Eigenlijk wilde hij de boodschap van Gezelle en Rodenbach uitdragen over het gehele Nederlandse universum. Hij was nu op weg.

De publicatie van het *Van Nu en Straks*-nummer viel samen met de voorbereiding van de afreis van August Vermeylen naar de universiteit van Berlijn.⁷⁷ De begaafde student heeft de pastoor voor zijn afreis dus niet ontmoet. Verriest zal uiteraard het nummer 8-10 van de eerste reeks van *Van Nu en Straks* via Van Langendonck ontvangen hebben. In dit nummer stond het slot van Vermeylens studie *De kunst in de vrije gemeenschap*, samen met Wagner-gedichten van Alfred Hegenscheidt, sonnetten van Victor De Meyere en novellen van Emanuel De Bom en Cyriel

75. *De Vlaamsche Vlagge*, jg. 3, augustus 1877, nr. 2, p. 50; het gedicht werd herhaaldelijk herdrukt, o.m. in het Verriest-nummer van de *Vlagge*, jg. 30, december 1904, nr. 4.; bij A. De Ridder, *Pastoor Hugo Verriest*, Amsterdam, 1908; *Werk van Hugo Verriest*, Roeselare, 1913; F. De Pillecyn, niet in de biografie van 1926, wel in *Keurblad zijden Hugo Verriest*, Hasselt, 1959. De volledige tekst van het gedicht kan nagetrokken worden op [http://schrijversgewijs.be/schrijvers/verriest-hugo/Vlaamsch en Vrij](http://schrijversgewijs.be/schrijvers/verriest-hugo/Vlaamsch%20en%20Vrij), jg. 2, 11 november 1894, nr. 46, pp. 708-709.
77. Voor een verblijf (met een tussentijdse studieopdracht in Wenen) tot einde januari 1896. Zijn briefwisseling uit Berlijn is van groot belang voor ons onderzoek. Zie R. Vervliet, Also sprach Dr. Vermeylen [...].

Buysse. De pastoor waardeerde bijzonder het laatste sonnet van De Meyere dat aan Albrecht Rodenbach gewijd was.⁷⁸

Van Langendonck en Hegenscheidt namen het stuur in handen. Zij dachten onmiddellijk aan een bezoek aan Hugo Verriest. Hegenscheidt schreef al op 7 november 1894 naar Berlijn om te berichten over de receptie van het gedicht van Verriest. Drie dagen voordien, zo meldde Alfred, was een belangrijke delegatie naar Wakken gereisd: naast Hegenscheidt, ook Prosper Van Langendonck, Emiel Ver Hees en Léonce Du Catillon. Misschien was deze laatste wel de gedroomde gids en verbindingsman.⁷⁹ Dat Ver Hees en Du Catillon tot de 'delegatie' behoorden, toont aan dat er niet alleen over literatuur zou gesproken worden, maar evenzeer over christendemocratie en Vlaamse beweging. Van dat ogenblik af was Verriest helemaal vertrouwd met het tijdschrift en met de redactie. De weg lag nu open voor een rechtstreekse ontmoeting met Vermeylen, die voorlopig vanuit de Duitse hoofdstad goed toekeek naar wat men in Brussel bedisselde. Al heel snel kwam hij er achter dat Van Langendonck draalde met zijn bijdrage over de Vlaamse beweging. Hij begon er dan maar zelf aan en dat werd zijn overbekende *Kritiek*.

"Verriest", zo schreef Hegenscheidt, "heeft op mij een intensen indruk gemaakt. Dat is geen gewoon mensch meer (...) de menschelijkste mensch die ik ken (...)". De gesprekken met de pastoor leidden "tot een kolossaal vergezicht". "Ik heb oprecht Sehnsucht naar Wacken", zo besluit Hegenscheidt. Enkele dagen later begon hij een correspondentie over de receptie van Verriest. *Van Nu en Straks* werd goed onthaald, maar de *Nederlandsche Spectator* (27 oktober) repte met geen woord over *Avondstille*.⁸⁰ Vanuit Berlijn stuurde Vermeylen een brief op 26 november: hij had de *Kunstwereld* gelezen (Leiden, nummer van november) en de waardering van de literatuur-criticus Edward Koster. De Leidenaar was een fijnzinnig lyricus, enigszins met Vlaanderen bekend want hij publiceerde in 1893-1894 in de *Vlaamsche School*. Koster vond het gedicht zangerig en Vermeylen beaamde dat.⁸¹

78. *Van Nu en Straks*, eerste reeks, oktober 1894, nr. 8-10, p. 56.

79. A. Hegenscheidt aan A. Vermeylen, 7 november 1894; L. Van Dijk, J.P. Lissens & T. Saldien, *Het ontstaan van 'Van Nu en Straks' [...]*, dl. I, nr. 441, pp. 423-424. Emiel Ver Hees (1864-1928), behoorde sinds 1889 tot de Katholieke Vlaamsche Bond te Brussel; directeur aan het Arbeidsambt van het nieuwe ministerie van Nijverheid en Arbeid, onder Albert Nyssens, 25 mei 1895. Militairde later in de christelijke arbeidersbeweging, zie E. Gerard, *De christelijke arbeidersbeweging 1891-1991*, dl. 2, Leuven, 1991, p. 84 en n. 20. Zijn sociale visie lag in 1894 voldoende dicht bij die van Verriest, Du Catillon en Van Langendonck. Later kwam hij in het activisme terecht. K. Van Hoorick, *Hees, Emiel ver*, in: *NEVB [...]*, p. 1414.

80. A. Hegenscheidt aan A. Vermeylen, 15 november 1894. L. Van Dijk, J.P. Lissens & T. Saldien, *Het ontstaan van 'Van Nu en Straks' [...]*, dl. I, nr. 444, p. 430.

81. A. Vermeylen aan A. Hegenscheidt, 26 november 1894. L. Van Dijk, J.P. Lissens & T. Saldien, *Het ontstaan van 'Van Nu en Straks' [...]*, dl. I, nr. 447, p. 432. Over B. Koster (1861-1937), zie *Winkler*

Hegenscheidt bleef de zaak volgen. Op 16 december berichtte hij, verontwaardigd, dat Pol De Mont in de *Vlaamsche School* wel het artikel van Van Langendonck loofde, maar “*die cabot zegt geen woord van het stuk van Verriest*”.⁸² De Mont kende Verriest toch en niemand was zijn steeds moeilijker wordende relatie met Rodenbach uit 1877-1880 vergeten. Nochtans gaf De Mont in de loop van 1895 *Albrecht Rodenbach. Gedichten* uit, met een inleiding, een uitgave volgend op die van 1888 in Roeselare.⁸³ Vermeylen is in Berlijn wel duidelijk op de hoogte. Verriest zal in de Duitse hoofdstad nog van pas komen.

Steenen gedachten...

Vanuit Wakken zette de pastoor de volgende stappen in de richting van Brussel. Op zijn beurt portretteerde hij een West-Vlaming in *Vlaamsch en Vrij*: Karel De Gheldere, de Koekelaarse dokter die hem zo had bezongen bij de pastoorsinhaling in Wakken op 4 oktober 1888. Op 16 december 1894 verscheen een biografische schets, waarschijnlijk naar aanleiding van diens *Roozenliederen* (1893). Daar stelt hij dat De Gheldere “*wel een der bestbekende en meestgegeerde dichters van ons Vlaanderen is*”, een typisch verriestiaanse overdrijving, waar de *Van Nu en Straks*-groep zich eigenlijk maar weinig aan stoorde, behalve Cyriel Buysse (later!).⁸⁴

Verschillende redactieleden van *Van Nu en Straks* begonnen nu ook te focussen op Verriest en Rodenbach. Op 27 februari 1895 schreef Emanuel De Bom aan Alfred Hegenscheidt: hij had via Max Rooses de befaamde brief van 28 oktober 1878 in handen het gekregen, een geweldig document, dat “*in zijn geheel zou opgenomen worden*”.⁸⁵ Diep onder de indruk van dit egodocument besliste hij de brief naar Brussel te brengen en voor te leggen aan Hegenscheidt en Van Langendonck. De Bom vermoedde dat Verriest “*nog brieven en misschien wel verzen*” bezat, gesneden

Prins Encyclopedie, XII, s.l., 1951 (6de uitg.), p. 349 en *Moderne Encyclopedie van de Wereldliteratuur*, V, s.l., 1982, p. 191.

82. A. Hegenscheidt aan A. Vermeylen, 16 december 1894. L. Van Dijck, J.P. Lissens & T. Saldien, *Het ontstaan van 'Van Nu en Straks' [...]*, dl. I, nr. 450, p. 444.
83. Deze *Gedichten* zijn het nr. 12 in de reeks *Bibliotheek van Nederlandsche Letteren*, uitgegeven door Adolf Hoste in Gent.
84. *Vlaamsch en Vrij*, jg. 2, 16 december 1894, nr. 50, pp. 770-771. Die tekst werd in *De Nieuwe Tijd*, jg. 1, 31 december 1896, nr. 9, pp. 65-67 opnieuw afgedrukt. Later heeft hij in zijn reeks *Twintig Vlaamsche Koppen* een uitgebreider tekst gegeven in jg. 5, 22 november 1900, nr. 4, pp. 25-32 (op de laatste bladzijde stond aangeduid dat de tekst uit 1894 stamde). Over Karel De Gheldere (1839-1913) zie R. Seys, *De dichter van de rozen*, Koekelare, 1958.
85. Het betreft hier een sterke autobiografische tekst van Rodenbach over zijn ‘liberale’ gezindheid en zijn ‘vrij’ denken. Deze brief werd inderdaad wat later in *Van Nu en Straks* gepubliceerd: jg. 2, december 1897, nr. 3-6, pp. 175-176. Zie R. Vanlandschoot, *Albrecht Rodenbach [...]*, pp. 555 e.v.; Hugo Verriest en Albrecht Rodenbach. *Moderniteit en antimoderniteit 1856-2006*, in: B. Vermeulen, e.a., *Omtrent Albrecht Rodenbach [...]*, pp. 79-80.

brood dus voor een bijdrage in het tijdschrift. Enkele weken later dringt hij aan: "*Hebt ge al nieuws van Verriest en hoe staan al de Rodenbach-zaken?*"⁸⁶ De Bom had iets in gang gestoken, maar het plan raakte niet gerealiseerd.

Het was evenwel in de schoot van De Distel dat de aandacht voor Verriest groeide, vanuit twee groepen zelfs. De oude garde organiseerde op 11 mei 1895 een feestzitting ter ere van Emanuel Hiel.⁸⁷ De groep Hiel-Brans dacht er heimelijk aan de sympathieke pastoor voor hun kar te spannen in hun strijd tegen de opdringerige nieuwlichters. Van zijn kant zette Van Langendonck ook een offensief in. Hij legde op 18 mei het voorstel neer om Léonce Du Catillon als lid van het genootschap op te nemen. De oud-Waregemnaar had zich nu definitief in Brussel gevestigd. Op deze wijze versterkte zich de christendemocratische minderheid in De Distel. Het is de tijd dat Du Catillon in *Vlaamsch en Vrij* in de rubriek 'Onze Mannen' een fraai portret brengt van Adolf Daens.⁸⁸

Portrettekening van Prosper Van Langendonck, s.d. [ADV, VFA 9665]

Van Langendonck bleef niet bij de pakken zitten. Op 6 juli stelde hij voor Hugo Verriest uit te nodigen. Het voorstel werd overwogen, maar niet onmiddellijk uitgevoerd. Het was voor Verriest echter een slechte tijd. Precies in die maand viel zijn benoeming tot pastoor in Ingoogem, en dat was niet in de beste omstandigheden verlopen.⁸⁹ Het duurde tot na de zomer vooraleer de uitnodiging op 30 september

86. E. De Bom aan A. Hegenscheidt, 27 februari 1895, 11 maart 1895 en 17 maart 1895. Brieven gepubliceerd in *Leven met een schrijver* (biografie van Hegenscheidt, onder eindredactie van R. Vervliet), Antwerpen, 1977, pp. 49, 51 en 56.
87. G. Draye, *Smartelijk te handelen [...]*, p. 99 en n. 264.
88. G. Schmook, Prosper Van Langendonck en zijn verhouding tot De Distel [...], p. 529. – *Vlaamsch en Vrij*, jg. 3, 1895, pp. 318-320.
89. G. Draye, *Smartelijk te handelen [...]*, p. 99 en n. 258. De peripetieën van deze benoeming komen

geformaliseerd werd. Verriest accepteerde en beloofde naar Brussel te komen in december. Ziekte – hij had geregeld te lijden onder zware jichtaanvallen – belette dat. Maar misschien school er in De Distel toch een addertje onder het gras. Op 8 januari 1896 beklagde Van Langendonck zich bij Hegenscheidt: “zoudt ge kunnen denken dat die kerels [van het genootschap, RV] nog geen aanstalten maken om Verriest uit te noodigen en dat het voorstel gevaar loopt om bij het bestuur te blijven berusten? O die ontwikkelde lui!”⁹⁰

Op 27 februari 1896 maakte Verriest zijn echte entree in Brussel, met opnieuw een enigmatische titel: *Steenen gedachten en gevoelens in de kunst*. De oude garde, Brans en Hiel op kop, onthaalde hem met open armen. Zij waren bijzonder verheugd “den besten der menschen” in hun midden te kunnen verwelkomen. August Vermeylen was er niet, hij had voor zijn afreis naar Berlijn zonder spijt ontslag genomen. Voor hem was De Distel definitief afgeschreven. Wel nam als eregast de Duitser Harald Graevell plaats op de eerste rij. Hij zou enkele tijd later vast lid worden van De Distel en rijkelijk zijn pangermaanse sympathieën rondstrooien tot groot genoegen van Brans en zijn geestesgenoten.⁹¹ De voorzitter verwelkomde de spreker – een katholiek priester in een hoofdzakelijk liberaal milieu – als “een flamingant die in zich voelde bonzen de liefde voor al wat Nederlandsch is en Germaansch”. Verriest liet dat rustig over zich heen gaan. Hier volgde hij ook de sympathieën van Pol De Mont niet. De jonge bent met Van Langendonck, Hegenscheidt, Tousaint, Du Catillon en Opdebeek had stellig de grootste verwachtingen. Hoofdredacteur Opdebeek van *Vlaamsch en Vrij* zat, volgens zijn memoires, eveneens op de eerste rij voor “een grootsche gebeurtenis”. Zij allen luisterden met andere oren naar wat Verriest te vertellen had.

Maar wat bracht de “eenvoudige pastor van een nederig dorp”, zoals hij zich nu steevast voorstelde? De notulen van de vergadering laten ons evenwel in het ongewisse. Gelukkig heeft Verriest zijn manuscript aan Lodewijk Opdebeek meegegeven en

aan bod in de biografie Hugo Verriest die in 2013 verschijnt.

90. R. Vervliet, *Leven met een schrijver [...]*, p. 80.

91. Ik ga hier niet verder in op de drijfverijen van Graevell (1856-1933) die zich in 1896 in Sint-Joosten-Node vestigde. Ik verwijs hier naar L. Simons, *Van Duinkerke tot Koenigsberg. Geschiedenis van de Aldiëtse Beweging*, Antwerpen, 1980; W. Dolderer, *Deutscher Imperialismus und belgische Nationalitätenkonflikte*, Kassel, 1989; B. Yammine, De “Flamenpolitiek”, breuk of continuïteit in de Duitse politiek? Nieuw licht op het tijdschrift “Germania” (1898-1905), in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 68, 2009, nr. 3, pp. 215-263, vnl. de paragraaf: *Van De Distel naar “Germania”*, pp. 219-226. B. Yammine steunt ook op de licentiaatsverhandeling van B. De Corte, *Het Tijdschrift “Germania” (1898-1905), in het kader van de Vlaams-Duitse betrekkingen*, KU Leuven, ontuigegeven licentiaatsverhandeling, 1982 (die ik niet heb ingezien), en uiteraard ook op G. Draye, *Smartelijk te handelen [...]* en *Laboratoria van de natie [...]*.

die publiceerde de tekst in *Vlaamsch en Vrij*.⁹² In de aanhef schuift Verriest de leuze van Jacob Van Maerlant naar voren, “*ende omdat ic Vlaming ben*”, net zoals Gezelle in zijn *Dichtoefeningen* in 1858 ook doet. Maar hij wil het vooral hebben over de stenen gedachten, “*alles wat diep verdoold en vergeten*”, in ons verborgen ligt, ook onze vastgelopen opvattingen over kunst. Als nieuwe stromingen hun bedding zoeken, nieuwe scholen opstaan, dan zijn we geneigd af te wijzen en te veroordelen. Dat was dus erg doorzichtig wat Verriest aanbracht. De oude garde zat daar, die in al haar discussies sinds 1881 het nieuwe had afgewezen. De geschiedenis echter, zo ging de voordrachtgever verder, leert dat altijd nieuwe vormen opkomen. Het is aan ons om uit de verstening van kunst en wetenschap op te stijgen. Er kon geen twijfel over bestaan: Verriest had, door middel van de beeldspraak over de “*steenen gedachten*” zijn sympathie geuit voor *Van Nu en Straks*, voor Van Langendonck en Vermeylen.⁹³

Het moet voor Vermeylen een ware opluchting zijn geweest de tekst van Verriest in *Vlaamsch en Vrij* te lezen, voornamelijk de mooie beschrijving van de zoektocht waarlangs de jonge priester-leraar de Vlaamse primitieven als Jan Van Eyck en Hans Memling had ontdekt (Brugge, 1867). Vermeylen was toen al volop bezig met kunsthistorisch onderzoek. Maar bovenal: de keuze van Verriest voor de ‘omwenteling’ in de literatuur en de cultuur in Vlaanderen. *Van Nu en Straks* was misschien niet meer zo scherp getand, maar het had een respectabele vleugelbreedte gekregen. Reeds in zijn Berlijnse periode had hij bij de definitieve versie van zijn *Kritiek der Vlaamsche Beweging* (5 november 1895) over de bijzondere positie van Hugo Verriest nagedacht. Het stond hem nu duidelijk voor de geest hoezeer het driemanschap Gezelle-Verriest-Rodenbach een bevoorrechte plaats bekleedde in zijn eigen visie over taal, literatuur, cultuur en Vlaamse beweging.

Zelfs voor Vermeylen, zo geeft Matthijs de Ridder in zijn recentelijk verdedigd proefschrift aan, “*stond de opbeuring van de Vlaamse literatuur gelijk aan de ‘herleving’ van Vlaanderen als geheel*”. Gezelle, Verriest en Rodenbach hadden voor de Berlijnse student “*nog wel belang, maar het is vooral zaak om die fase in de ontwikkeling van de*

92. *Vlaamsch en Vrij*, jg. 4, 22 maart 1896, nr. 12, pp. 187-192. Zie de memoires in *Bloemkens van den Vlaamschen Roozelaar*, Antwerpen, 1928, pp. 58-59. Zie ook M. Carlier & A. Deprez, *Vlaamsch en Vrij (1893-1897)*. *Bibliografie van de Vlaamse tijdschriften in de negentiende eeuw [...]*, aantekening 70 op p. 42 en G. Draye, *Laboratoria van de natie [...]*, pp. 369-370 en nn. 87-88.

93. Verriest heeft deze tekst zelf uitgegeven in zijn *Voordrachten*, bij J. De Meester, Roeselare, 1904, pp. 67-80. – F. De Pillecyn, *Hugo Verriest [...]*, p. 161 vond dit “*een van zijn allerbeste voordrachten*”, maar bespreekt de inhoud niet.

Vlaamse beweging te overstijgen".⁹⁴ Het is in dit perspectief dat voor Vermeylen zijn katholieke tegenvoeter, de pastoor van Ingooigem, een positieve rol kon spelen. Dat was van stonden af aan niet zo vanzelfsprekend. Het leek hier noodzakelijk de afgelegde weg van Verriest, tussen 1888 en 1894, in kaart te brengen. Gedurende de volgende twintig jaar zouden Vermeylen en Verriest elkaar vinden, niet op ideologische gronden, maar in een pragmatische samenwerking, ten bate van wat zij beiden bedoelden met de 'herleving' van Vlaanderen, de verhouding tussen literatuur en Vlaamse beweging en de uitbouw van deze laatste in de 'nieuwe tijden'.

Romain Vanlandschoot (° 1933) is de auteur van o.a. de biografieën over Albrecht Rodenbach (2002) en priester-dichter Cyriel Verschaeve (1998). Hij is voorzitter van het Jozef Lootensfonds en was hoofdredacteur van het jaarboek *Verschaeviana* (1980-1994). Hij is sinds 1981 redactielid van *Wt*.

94. M. de Ridder, *Staatsgevaarlijk. De activistische tegentraditie in de Vlaamse letteren 1912-1933*, Universiteit Antwerpen, onuitgegeven proefschrift, 2009, pp. 60-61. De auteur stelt duidelijk in het eerste hoofdstuk: "Het verband tussen de Vlaamse beweging en de Vlaamse literatuur lijkt een evidentie". M. de Ridder, *Staatsgevaarlijk. De activistische tegentraditie [...]*, p. 20.